

AKADEMIE MÚZICKÝCH UMĚNÍ V PRAZE

FILMOVÁ A TELEVIZNÍ FAKULTA

(B8204) Filmové, televizní a fotografické umění a nová média

(8204R024) Produkce

BAKALÁŘSKÁ PRÁCE

Filmový průmysl a práce s publikem

Karolína Pojarová

Vedoucí práce: Čestmír Kopecký

Oponent práce: Petr Horák

Datum obhajoby: 8. září 2016

Přidělovaný akademický titul: BcA.

Praha, 2016

Prohlášení

Prohlašuji, že jsem bakalářskou práci na téma

Filmový průmysl a práce s publikem

Vypracovala samostatně pod odborným vedením vedoucího práce a s použitím uvedené literatury a pramenů.

Praha, dne

.....

podpis diplomanta

Upozornění

Využití a společenské uplatnění výsledků diplomové práce, nebo jakékoliv nakládání s nimi je možné pouze na základě licenční smlouvy tj. souhlasu autora a AMU v Praze.

Tímto bych ráda poděkovala Pavlu Bednaříkovi za poskytnutí jeho dosud nevydané publikace o filmové výchově v Evropě, Tereze Czesany Dvořákové za odborné konzultace a Čestmíru Kopeckému, Martinu Vandasovi a Alici Aronové za jejich svěží vhledy.

Abstrakt práce

Studie, která staví na poznacích kulturních teorií a vlastním průzkumu. Věnuje se tématu zapojení filmového průmyslu v oblasti práce s publikem. Práce se orientuje na filmové profesionály a jejím cílem je představit možnosti začlenění filmové a audiovizuální výchovy jakožto užitečného prostředku práce s publikem. Těžištěm studie jsou evropské příklady dobré praxe, zmiňovány za účelem inspirovat prostředí českého filmového průmyslu. V neposlední řadě je navrženo několik modelů, jak by čeští filmoví producenti a distributoři mohli oblasti práce s publikem systematicky přispět.

Abstract of the work

A study with elements of research and culture theories dedicated to the theme of an involvement of film industry players in the audience development field. The work is aimed at film professionals predominantly and its goal is to present possibilities to adapt film literacy as a useful tool for the industrial sector. Positive examples from the European audience development practice are mentioned in order to draw inspiration to the Czech environment. Last but not least, several ways of systematic participation of Czech film producers and distributors in the audience development initiatives are proposed.

Obsah

Seznam použitého označování a zkratk	7
Úvod	9
Hypotéza	11
Metodologie	11
1. Základní pojmy	12
A. Filmový průmysl	12
B. Práce s publikem	13
C. Filmová gramotnost	15
D. Filmová a (nebo) filmová/audiovizuální výchova	15
2. Filmová a audiovizuální výchova jako způsob práce s publikem	17
3. Filmový průmysl a FAV: případové studie ze zahraničí	19
A. Provozovatelé kin	20
Europa Cinemas	20
Kinodvor: Kinobalon	21
Folkets Bio	22
B. Festivally	24
Nowe Horyzonty	24
C. Filmoví distributoři & producenti	27
Into Film	27
Film Space & Film Distributor's Association: 100	29
D. TV	30
4. Filmový průmysl a FAV: ČR	31
A. Provozovatelé kin	31
B. Festivally	33
C. Filmoví distributoři	34
D. Filmoví producenti & tvůrci	39
E. Mezinárodní projekty	42

5. Budoucnost spolupráce českého filmového průmyslu a FAV.....	44
Závěr	49
Soupis citací použitých pramenů a literatury	51

Seznam použitého označování a zkratek

AČFK – Asociace českých filmových klubů

aj. – a jiné

apod. - a podobně

atd. - a tak dále

AV – audiovizuální

AVD – audiovizuální dílo

BFI – British Film Institute

ČR – Česká republika

DAA – Doc Alliance Academy

FV – filmová výchova

FAV – filmová/audiovizuální výchova

FLAG – Film Literacy Advisory Group

KE – Kreativní Evropa

LFŠ – Letní filmová škola

mj. – mimo jiné

MFDF Jihlava – Mezinárodní festival dokumentárních filmů Jihlava

MŠMT – Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy

MKČR – Ministerstvo kultury České republiky

např. – na příklad

popř. – po případě

SŠ – střední škola

tj. – to je

tzv. – tak zvaný/ tak zvaně

zal. – založeno

ZŠ – základní škola

ZUŠ – základní umělecká škola

Úvod

Vycházejíc z podstaty bakalářské práce následující text píše pro sebe - studentku produkce filmů, televizních programů, audiovizuálních obsahů. Produkce spolu se vším, čeho se dotýká a co se dotýká jí. Od ekonomiky a organizace přes obsah a smysl jejích výsledků až po zasazení takových výsledků do společenského prostředí.

V této práci si kladu za cíl rozkrýt (pro sebe samu) významy pojmů práce s publikem, filmová výchova, filmová a audiovizuální výchova, filmová gramotnost a další související, které se podle mého názoru v oblasti audiovize častěji a častěji skloňují. Nahmatat za pojmy jevy, propojit je a zasadit do předmětu mého studia - filmového průmyslu.

Věřím, že audiovizuální díla mají výjimečnou schopnost promlouvat ke svému publiku. Mám zkušenosti s vedením workshopů animovaného filmu, tedy s aktivitami, které s publikem pracují – vlastnosti filmu pro ně rozkrývají. Právě tam jsem nespočetněkrát pocítila tu sílu objevu pro dosud spíše „intuitivního“ diváka – „Co to ten film vlastně je?“ Uvědomění si, jaké má audiovize možnosti, čím se vyjadřuje, jak může na své publikum působit. To vše, zdá se mi, často vykreše jiskru, která zapaluje pro film a obecně audiovizi nový typ nadšení. Nechci tvrdit, že by publikum mělo k audiovizuálním dílům přistupovat racionálně, ani že nadšený divák rovná se poučený divák. Chtěla bych pouze poukázat na to, že filmová, filmová a audiovizuální výchova či jakákoli práce s publikem audiovize může být radostí a přínosem pro všechny zúčastněné strany.

Právě proto bych ráda na ploše své bakalářské práce alespoň rámcově prozkoumala možnosti oboustranné spolupráce dvou světů: svěbytného světa filmové produkce, filmového průmyslu, který audiovizuální obsahy vysílá do světa a roztroušenějšího světa menších iniciativ a činností, které se snaží pomáhat publiku světa prvního v tomto „vysílání“ se orientovat. Vztah těchto světů je zatím spíše jednosměrný – subjekty zacházející s publikem s ním pracují prostřednictvím výsledků práce filmových producentů a distributorů. V mé práci se zjednodušeně řečeno soustředím na mosty a průniky, které tyto světy aktivně spojují. Jelikož tématu institucionálního zázemí filmové a audiovizuální výchovy v Evropě a ČR se již věnují některé publikace¹, já se ve své práci snažím o užší pohled. Zajímá mě přímá účast filmových distributorů

¹ BEDNAŘÍK, Pavel. *Filmová výchova, gramotnost a vzdělávání v Evropě*. 1. vyd. Praha : NAMU. 2016. (v tisku)

a producentů na práci se svým publikem. Hledám systematická, důvtipná a pro obě strany výhodná spojení. Nejen na zahraničních příkladech se snažím ukázat, že účast filmového průmyslu na práci s publikem není nutně záležitostí altruismu, nýbrž značí prozřetelnost a dlouhodobou strategii účastníků.

Tuto práci tedy spíš píše pro sebe. Ale vlastně by mi vůbec nevadilo, kdyby přinesla inspiraci někomu dalšímu. Filmovému producentovi, distributorovi, jejich divákovi anebo politikovi, komukoli, kdo stejně jako já cítí, že přes všechny pejorativní konotace slov výchova, gramotnost, uvědomělý divák apod. má smysl věnovat pozornost a energii další existenci audiovizuálních děl, jejich životu uvnitř diváků, že je pro všechny strany výhodné být s diváky v dialogu.

Hypotéza

Současná (česká) společnost stále více staví svou komunikaci na vizualitě. Veřejný prostor zaplňuje čím dál více (audio)vizuálních vyjádření. Práce s publikem je nezbytnou složkou (národní) kinematografie, která pomáhá veřejnosti zorientovat se v obsahu i formě vizuální kultury a filmovému průmyslu navazovat dialog s jeho diváky. Důležitost a přínos filmové gramotnosti si evropské oficiální autority uvědomují a zasazují se o příznivé podmínky pro ni. Úroveň systematického zapojení filmového průmyslu do práce s publikem celoevropsky kolísá, nicméně najdeme inspirativní příklady spolupráce této oblasti s filmovými producenty, distributory a provozovateli kin. Aktivity filmové a audiovizuální výchovy jsou většinou založeny na iniciativách neziskového sektoru. Ze zahraničních příkladů vyplývá, že filmový průmysl může být pomocníkem a partnerem těmto subjektům a podílet se na etablování filmové a audiovizuální výchovy ve svém teritoriu.

Metodologie

Tato práce má formu úvahy s teoretickými exkurzy a příklady z praxe. Staví na poznatcích z literatury, studiu veřejných institucí a z podstaty tématu také na rešerši internetového prostředí v případě konkrétních aktivit práce s publikem.

Na základě vlastních zkušeností si dovoluji vkládat vlastní interpretace skutečnosti a osobní názor na stávající situaci.

1. Základní pojmy

Pro snadnější práci s následujícím textem jsou v první kapitole vysvětleny základní terminologické pojmy: filmový průmysl, práce s publikem, filmová gramotnost, filmová a audiovizuální výchova a mediální výchova.

A. Filmový průmysl

Filmový průmysl podle klasiků filmové teorie zahrnuje komplexní řetězec *produkce, distribuce a uvádění* filmů.²

Kdybychom se snažili dojít k oficiální definici tohoto pojmu, nabízí se obrátit se na Evropskou komisi a její studii *The Economy of Culture in Europe* (2006)³. Tento text vychází nicméně ze starší (za jiným účelem formulované, nicméně funkční) definice kulturních průmyslů frankfurtské školy⁴. Ta v rámci kulturního sektoru rozlišuje oblast průmyslovou, produkující *cultural products aimed at mass reproduction, mass dissemination and exports*.⁵ Z této definice lze vyčíst, že výstupy kulturních průmyslů staví na vedoucím prvku masové komunikace – jednosměrnosti sdělení bez zpětné vazby.⁶ Tento fakt je dobré zdůraznit v souvislosti s prací s publikem, jelikož právě ona vnáší do komunikace audiovizuální dílo – divák prvek interaktivity.

Pojmem filmový průmysl pro potřeby práce je míněna veškerá audiovizuální produkce a její následná distribuce stejně jako subjekty v nich angažované. Tato definice vychází mj. z nejnovější publikace Institutu umění na toto téma *Kulturní a kreativní průmysly v ČR* (2013).⁷ Ta do filmového průmyslu zařazuje: *celé personální a technické výrobní zázemí, tj. vešker(ou) infrastruktur(u) potřebn(ou) k výrobě*

² THOMPSON, Kristin a David BORDWELL. *Dějiny filmu: přehled světové kinematografie*. Praha : AMU, 2007. ISBN 978-80-7331-091-2. 15 s.

³ *The Economy of Culture in Europe* [online]. KEA European Affairs. European Commission, 2006, s. 355 [cit. 2016-07-21]. Dostupné z: ec.europa.eu/culture/library/studies/cultural-economy_en.pdf

⁴ Teorii prorůstání kultury a průmyslu, unifikace produktů a jejich masového šíření vyslovenou Theodorem W. Adornem a Maxem Horkheimem lze prostudovat v jejich knize ADORNO, T. W., HORKHEIMER, M. *Dialektika osvícenství: filosofické fragmenty*. Praha: OIKOYMENH, 2009. Knihovna novověké tradice a současnosti. ISBN 978-80-7298-267-7.

⁵ Tamtéž, s. 3.

⁶ Více o masové komunikaci a filmu jako jednom z jejich prostředků např. v publikaci MCQUAIL, Denis. *Úvod do teorie masové komunikace*. 4., rozš. a přeprac. vyd. Praha: Portál, 2009. ISBN 978-80-7367-574-5.

⁷ ŽÁKOVÁ, Eva, aj. *Kulturní a kreativní průmysly v ČR* [online]. Praha: Institut umění - Divadelní ústav, 2011 [cit. 2016-07-21]. ISBN 978-80-7008-009-2. Dostupné z: <http://www.idu.cz/cs/kulturni-a-kreativni-prumysly-v-cr-e-book-2011>

kinematografických a dalších audiovizuálních děl, jako jsou např. televizní pořady, reklamní spoty apod.⁸

B. Práce s publikem

Pojem práce s publikem se dostal do širšího povědomí v souvislosti s dotačním programem Kreativní Evropa, jenž obsahuje okruh Audience development. Tento pojem se do češtiny překládá jako práce s publikem.⁹ Anglický termín „audience development“ vychází z Arts Council England.¹⁰ Tam je definován jako:

*...activity which is undertaken specifically to meet the needs of existing and potential audiences, visitors and participants and to help arts organisations to develop ongoing relationships with audiences. It can include aspects of marketing, commissioning, programming, involvement in decision making, education, customer care and distribution.*¹¹

Dnes se pojem používá pro označení činností, které „se zaměřují na porozumění publiku a na navázání jeho blízkého – a především dlouhodobého – vztahu s umělci a organizacemi.“¹²

Dotační okruh Audience development (Práce s publikem) se dělí na dva pod-okruhy *Film literacy* (v překladu filmová gramotnost nebo filmová výchova¹³) a *Audience development events*. Účelem okruhu Audience development má být:

⁸ ŽÁKOVÁ, Eva, aj. Kulturní a kreativní průmysly v ČR [online]. Praha: Institut umění - Divadelní ústav, 2011 [cit. 2016-07-21]. ISBN 978-80-7008-009-2. Dostupné z: <http://www.idu.cz/cs/kulturni-a-kreativni-prumysly-v-cr-e-book-2011>. 5 s.

⁹ Viz např. oficiální rétorika české Kanceláře Kreativní Evropa, dílčí program MEDIA: <http://www.mediadeskcz.eu/o-programu/>

¹⁰ ARTS COUNCIL ENGLAND. Audience Development. In: Grants for the Arts [on-line] 2016. Dostupné na: http://www.artscouncil.org.uk/information-sheets?search_api_views_fulltext=audience+development [cit. 25. 7. 2016].

¹¹ ARTS COUNCIL ENGLAND. Audience Development. In: Grants for the Arts [on-line] 2016. Dostupné na: http://www.artscouncil.org.uk/information-sheets?search_api_views_fulltext=audience+development [cit. 25. 7. 2016], 3 s.

¹² DEML, Jakub, Lukáš HANUS a Magdaléna LIŠKOVÁ. RE: Publikum: Možnosti spolupráce s publikem ve 21. století [online]. 2. Praha: Česká kancelář programu Kultura nákladem Institutu umění – Divadelního ústavu, 2013 [cit. 2016-07-21]. ISBN 978-80-7008-319-2. Dostupné z: http://www.programculture.cz/cs/re_publikum-2013, 4 s.

¹³ Hlouběji se problematice film literacy vs filmová výchova věnuje Pavel Bednařík ve své publikaci *Filmová výchova, gramotnost a vzdělávání v Evropě*. Praha: 2016.

*To stimulate interest and improve access to European audio-visual works, in particular through promotion, events, film literacy and festivals.*¹⁴

Jednotlivé podokruhy jsou potom popsány takto:

Film literacy jako *projects providing mechanisms for better cooperation between film literacy initiatives in Europe aiming to improve the efficiency and European dimension of these initiatives.*¹⁵

Audience development events jako *events focusing on the programming of important and successful non-national European films on various distribution platforms and promotional activities, to create a word-of-mouth buzz.*¹⁶

Zdá se tedy, že na evropské úrovni je práce s publikem vnímána velmi široce, de facto jako jakékoli budování živné půdy pro lepší a efektivnější šíření evropských AV děl. Lze tudíž vyvodit, že práce s publikem znamená prakticky jakékoli nadstandardní zacházení s AV dílem poté, co vyšlo do světa. Zacházení interaktivní, jež přesahuje pouhé nasazení filmu do kina, pořadu do TV, zveřejnění AV obsahu na internetu apod., a cílí tak na budování vztahu se svým publikem.

Zajímavý fakt pro české čtenáře je, že filmová a audiovizuální výchova (*film literacy*) podle Evropské komise funguje jako přímý stimulant zájmu o (evropskou) AV produkci. Evidentně figuruje jako jeden ze dvou pilířů práce s publikem a je tak postavena na roveň propagaci AV děl, pořádání festivalů apod. (Oficiálně, jak je tomu ve společenském diskurzu, je věcí druhou).

Jelikož je výklad práce s publikem natolik široký¹⁷, práce se zaměřuje na jeden ze dvou pilířů práce s publikem tak, jak ji vnímá Evropská komise¹⁸ – a to *film literacy*, resp. filmová výchova, tedy budování filmové gramotnosti.

¹⁴ Creative Europe - MEDIA - Audience development. *ECEA - Education, Audiovisual and Culture Executive Agency Service tools* [online]. 2016 [cit. 2016-07-21]. Dostupné z: https://eacea.ec.europa.eu/creative-europe/actions/media/audience-development_en

¹⁵ Tamtéž.

¹⁶ Tamtéž.

¹⁷ Publikace RE:Publikum (9 s.) za práci s publikem považuje i crowdsourcing – crowdfunding, budování komunit prostřednictvím sociálních sítí a internetu či budování dobrovolnické základny.

¹⁸ Ač to tak může vypadat, patent na „práci s publikem“ Evropská komise ani Kreativní Evropa nemá. Jedná se tu o původ starší. A o význam čistě marketingový. Začal ho používat Arts Council of England jako souhrnný termín pro kontakt s publikem mapující jeho potřeby a zájmy, oslovující publika nová. Tento výklad se postupem času posunul až do dnešního pojetí, které práci s publikem vnímá jako rozmanitější šíření kulturních produktů jejich producenty a navazování dialogu s jejich příjemci. Více o vývoji „teorie publika“: DEML, Jakub, Lukáš HANUS a Magdaléna LIŠKOVÁ. RE: Publikum: Možnosti spolupráce s publikem ve 21. století [online]. 2. Praha: Česká kancelář programu Kultura nákladem

C. Filmová gramotnost

S pojmem filmová gramotnost se v českém prostředí operuje minimálně, ještě méně než s termínem práce s / rozvoj publika. Jak píše Pavel Bednařík ve své publikaci: *filmová výchova je procesem, který vede k osvojení konkrétních znalostí a dovedností, zatímco filmová gramotnost je cílem tohoto procesu. Oba termíny jsou občas používány volně, jejich význam není nikde kodifikován a jejich užití je závislé na kontextu a vzdělávacím rámci dané evropské země.*¹⁹ Jedná se de facto o obsah a cíl aktivit, které se u nás zahrnují do *filmové výchovy*. Anebo *filmové/audiovizuální*? Anebo vzdělávání?

D. Filmová a (nebo) filmová/audiovizuální výchova

Začneme s rozlišením mezi výchovou a vzděláváním. Odborný webový portál Národního filmového archivu filmvychova.cz s odkazem na přístup Státního fondu kinematografie uvádí rozdíl jasně: vzdělávání se váže ke zvyšování kompetencí filmových profesionálů a studentů filmových škol, zatímco filmová výchova je směřována na nejširší veřejnost a jejím smyslem má být *rozvíjení kompetencí a znalostí recepce, analýzy, kritického hodnocení a tvorby filmových děl.*²⁰

Do filmové výchovy Státní fond kinematografie řadí za první aktivity spojené s vyučováním předmětu filmová a audiovizuální výchova na školách, tak jak je definován v *Rámcových vzdělávacích programech*²¹ a za druhé aktivity neformální filmové výchovy (spíše volnočasové aktivity především praktického rázu).²²

Kořeny pojmu filmová/audiovizuální výchova nalezneme ve zdroji *Ministerstva školství, mládeže a tělovýchovy*. Filmovou/audiovizuální výchovou se nazývá doplňkový vzdělávací obor (tj. volitelný předmět) zanesený před šesti lety do kurikul základních

Institutu umění – Divadelního ústavu, 2013 [cit. 2016-07-21]. ISBN 978-80-7008-319-2. Dostupné z: http://www.programculture.cz/cs/re_publikum-2013

¹⁹ BEDNAŘÍK, Pavel. *Filmová výchova, gramotnost a vzdělávání v Evropě*. 1. vyd. Praha : NAMU. 2016. (v tisku). 10 s.

²⁰ DVOŘÁKOVÁ, Tereza a Pavel BEDNAŘÍK. *Slovník: Filmová výchova*. In: *Film/výchova* [online]. Praha, Národní filmový archiv/Free Cinema o.p.s., 2016 [cit. 2016-07-20]. Dostupné z: <http://filmvychova.cz/cz/metodika/slovník/#345>

²¹ Více o rámcových vzdělávacích programech: *Rámcové vzdělávací programy*. Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy [online]. Praha, 2016 [cit. 2016-07-22]. Dostupné z: <http://www.msmt.cz/vzdelavani/skolstvi-v-cr/skolskareforma/ramcove-vzdelavaci-programy>

²² 2016-8-1-4 Podpora filmové výchovy ve školním roce 2016-2017. *Státní fond kinematografie* [online]. 2016 [cit. 2016-07-22]. Dostupné z: <http://www.fondkinematografie.cz/aktuality/vysledky-rozhodovani-rady-kompletni-vyvoj-animovaneho-dila,-dokumentarniho-dila,-filmova-vychova.html>

škol a gymnázií.²³ Pro jeho použití se mezi odborníky vžila zkratka FAV, případně F/AV. Např. si ho do svého názvu zvolila *Pracovní skupina pro podporu filmové a audiovizuální výchovy při Národním filmovém archivu*. Pojmeme filmová/audiovizuální výchova máme na mysli činnosti, jež se věnují filmu, televizním, reklamním, internetovým a dalším audiovizuálním obsahům a mají za cíl rozvíjet v publiku těchto audiovizuálních obsahů kritické myšlení, povědomí o podmínkách jejich vzniku, vyjadřovacích prostředcích audiovize, zasazují je do kulturního a společenského kontextu a přispívají tak budování zájmu a vkusu publika.

²³ DVOŘÁKOVÁ, Tereza a Pavel BEDNAŘÍK. *Slovník: Doplnující obor Filmová/audiovizuální výchova*. In: *Film/výchova* [online]. Praha, Národní filmový archiv/Free Cinema o.p.s., 2016 [cit. 2016-07-20]. Dostupné z: <http://filmvychova.cz/cz/metodika/slovník/#419>

2. Filmová a audiovizuální výchova jako způsob práce s publikem

Podle indicií z evropských institucí dotujících oblast kultury stejně jako výzkumů změn ve vnímání a potřebách publika se dá očekávat, že práce s publikem bude čím dál důležitějším parametrem kulturních počinů, že na kulturní činitele – producenty kulturních průmyslů bude vyvíjen čím dál větší tlak, aby se práce s publikem odrazila v jejich dramaturgii i marketingu. Práce s publikem rovněž ze svého pružného charakteru může být pomocníkem při hledání možností využití nových technologií – nových příležitostí – nových (často proaktivních) přístupů publika vůči kulturním produktům. *Důležitá je i práce s dětmi, která výrazně ovlivňuje podobu dalších generací publika. Cílem není jen naučit děti chodit do kina, na výstavy nebo do opery, ale pomoci jim porozumět zákonitostem umělecké tvorby, aby ji tak mohly lépe chápat, ocenit či samy tvořit.*²⁴

FAV by se tedy pro aktéry filmového průmyslu mohla zdát jako perspektivní volba, která jim zaručí věrnost stávajícího publika, publikum nové stejně jako další možnosti veřejné podpory (ať už ze strany evropských či národních institucí).

Možnosti, které FAV nabízí, se ustálily na několika modelech:²⁵

1. Na rovině formálního vzdělávání (tj. v rámci školní výuky a ZUŠ)²⁶:
 - a. Projekce s doprovodným programem typu diskuze s autory, analýza AV díla z hlediska formy, případně tématu;
 - b. Workshopy výroby AV díla;
 - c. Kurzy pro učitele, aby mohli FAV praktikovat v rámci své výuky;
 - d. Vypracování a poskytování metodické podpory učitelům.
2. Na rovině neformální, pořádané na půdě školy:
 - a. Filmové kluby;
 - b. Kroužky tvorby filmu (často specificky animace).
3. Na rovině neformální, organizované mimo školu:²⁷

²⁴ Práce s publikem. *Kreativní Evropa* [online]. 2016 [cit. 2016-07-21]. Dostupné z: <http://www.kreativnievropa.cz/cs/prace-s-publikem/>

²⁵ Za inspiraci děkuji Pavlovi Bednaříkovi: BEDNAŘÍK, Pavel. *Filmová výchova, gramotnost a vzdělávání v Evropě*. Praha: 2016. 30-31 s.

²⁶ Více k rozlišování mezi formálním a neformálním vzděláváním na webu MŠMT: <http://www.msmt.cz/mladez/neformalni-vzdelavani-1>

²⁷ V širším, kontextu může být FAV skoro jakákoli prezentace s AV obsahem před diváky, bez cíle s publikem pracovat (př. mediální služby na vyžádání, VOD). Pro tyto skupiny aktivit se používá pojem „mimoformální“ a tato práce je neuvažuje.

- a. Projekce pro veřejnost s doprovodným programem;
- b. Otevřené dílny výroby AV díla, kroužky a kurzy. Workshopy pro všechny skupiny přibližující tvorbu a zázemí AV obsahů;
- c. Master Classes a besedy s tvůrci;
- d. Soutěže pro „amatéry“ a festivaly neprofesionální tvorby, festivaly profesionální tvorby s doprovodnými programy.

Do FAV bývají typově angažovány tyto aktéři a zajišťují v rámci ní převážně tyto aktivity:²⁸

1. Neziskové organizace – workshopy, doprovodné programy pro art kina a filmové kluby, školení a kurzy pro učitele;
2. Filmové festivaly – vzdělávací programy mj. pro mladé diváky;
3. Artová kina - dramaturgie zaměřená na FAV, workshopy, projekce pro děti a mládež (součást plnění podmínek *Europa Cinemas*);²⁹
4. Filmoví distributoři – speciální akce doprovázející uvádění AV děl hlavně pro mladé diváky, případně jejich doprovod;
5. Veřejné, vzdělávací instituce i soukromé iniciativy – kurzy pro pedagogy, školící programy;
6. Zájmová sdružení, pracovní skupiny a koalice dotčených aktérů – budování zázemí pro FAV, strategická činnosti, lobbying, propagace oblasti FAV.

Další kapitola představuje konkrétní iniciativy konkrétních aktérů FAV a zároveň uvádí možnosti zapojení filmového průmyslu do jejích aktivit.

²⁸ BEDNAŘÍK, Pavel. Filmová výchova, gramotnost a vzdělávání v Evropě. Praha: 2016. 30-31 s.

3. Filmový průmysl a FAV: případové studie ze zahraničí

Třetí kapitola se soustředí na již zavedené aktivity FAV, na nichž se podílí filmový průmysl. Kapitola se dělí na základě jednotlivých článků jeho řetězce.

Pro zavedené, tedy pozitivní příklady praxe je využita především studie *Screening Literacy*, výsledek práce *Film Literacy Advisory Group*, mezinárodní pracovní skupiny pro filmovou gramotnost se zkratkou *FLAG*.³⁰ Ta funguje pod patronací British Film Institute. Odkaz na další inspirativní iniciativy je k nalezení v předložském sumáři *Film Literacy Initiatives 2014*.³¹

Tato kapitola se zaměřuje především na potenciál těchto projektů stát se inspirací pro český filmový průmysl. Do středu zájmu se dostal vztah mezi angažovanými filmovými producenty a distributory a FAV aktivitami.

Výběr aktivit a projektů nemá ambice usilovat o komplexnost, jedná se o ty z autorčina pohledu nejvýraznější modelové příklady v evropském kontextu. Kritériem výběru byla zaprvé blízkost českému prostředí (př. slovinský *Kinobalon*), za druhé míra inspirativnosti (př. *Into Film*).

V kapitole je postupováno od konce řetězce filmového průmyslu, jelikož, jak výzkumníci z *FLAG* shrnují: *Most commonly, the industry sponsors programmes including screenings for young people or festivals*.³² Tento fakt by se dal logicky propojit jak s přístupem *Kreativní Evropy* k práci s publikem (implementovaný konkrétním nástrojem podpory *Europa Cinemas* viz níže), rovněž si lze snadno představit, že se jedná o způsob zapojení do FAV pro účastníky filmového průmyslu nejméně bariérový, nejsnadněji realizovatelný.

³⁰ Více o FLAG zde: <https://filmliteracyadvisorygroup.wordpress.com/> Film Literacy Initiatives 2014 [online]. Creative Europe Desk Berlin-Brandenburg, Denmark and Poland, 2014 [cit. 2016-07-26]. Dostupné z: <http://www.nfi.no/mediadesk/aktuelt/europeiske-filmkompetanse-prosjekter>. 128 s.

³² *Screening Literacy: Case Studies* [online]. British Film Institute, 2013 [cit. 2016-08-04]. Dostupné z: <http://edition.pagesuite-professional.co.uk//launch.aspx?eid=f04523a5-46c5-471d-a466-441e23031aa7>

A. Provozovatelé kin

Ještě před uvedením konkrétních příkladů se krátce zmíníme o důležitém nástroji podpory, který výrazně přispívá k rozvoji FAV aktivit v kinech celoevropsky.

Europa Cinemas

Europa Cinemas je již od roku 1992 vyvíjený systém podpory kin v členských zemích Evropské unie. Lze ho považovat za nejviditelnější a nejrozsáhlejší systematickou podporu FAV v rámci filmového průmyslu (jedná se o menší ze dvou pilířů tohoto programu). Cílem projektu je zaprvé motivovat kina k uvádění (ne-národních) evropských filmů. Méně známou druhou částí projektu je zasazovat se o iniciativy mířené na jejich mladé publikum. Po splnění podmínek týkajících se dramaturgie, kapacity a vybavení kina, počtu platících diváků, projekcí, systému evidence tržeb a dalších mohou kina žádat přímo v rámci programu francouzské organizace *Europa Cinemas* (financované *Kreativní Evropou* a francouzským *Centre national du cinéma et de l'image animée*)³³ o dotaci až 45 000 EUR na svůj provoz. Z této dotace by potom měli až 20 % investovat do aktivit pro mladé publikum.³⁴ Tyto aktivity *Europa Cinemas* vnímají jako *specific programming in terms of European films and screenings geared towards young audiences and school pupils, exhibitors' initiatives in terms of animation, publications, mailings, promotion through social media, as well as the participation in joint activities developed at the national or European level*.³⁵ Taková investice, často v podobě školních projekcí, často doprovázených workshopy se tak stává přirozeným příspěvkem ke snahám FAV.

Když se podíváme na seznam českých kin do programu zapojených, zjistíme, že z celkového počtu cca 429 stálých kin v ČR³⁶ jich je členem sítě *Europa Cinemas* 29³⁷, tedy přibližně 7 %. Takové číslo se může zdát malé, nicméně zůstaneme-li u (zjednodušených) statistik a uvážíme, že celkově síť *Europa Cinemas* čítá na 1037

³³ About Europa Cinemas. *Europa Cinemas* [online]. Europa Cinemas, 2016 [cit. 2016-07-24]. Dostupné z: <http://www.europa-cinemas.org/en/Network/About-Europa-Cinema>

³⁴ Více informací: Členství v síti Europa Cinemas. *Kreativní Evropa: Dílčí program MEDIA* [online]. 2016 [cit. 2016-07-22]. Dostupné z: <http://www.mediadeskcz.eu/funding/detail/281>

³⁵ Young Audience. *Europa Cinemas* [online]. Europa Cinemas, 2016 [cit. 2016-07-24]. Dostupné z: <http://www.europa-cinemas.org/en/Activities/Young-audience>

³⁶ Jedná se o pět let starou informaci pocházející ze zdrojů MKČR: *Zpráva o české kinematografii 2011* [online]. Praha: Ministerstvo kultury ČR, 2012, s. 56 [cit. 2016-07-22]. Dostupné z: <https://www.mkcr.cz/zpravy-o-ceske-kinematografii-541.html>

³⁷ *Kreativní Evropa: Dílčí program MEDIA* [online]. 2016 [cit. 2016-07-22]. Dostupné z: <http://www.mediadeskcz.eu/funding/detail/281>

kin v 41 zemích³⁸, průměrně tedy 25 kin v 1 zemi, zjistíme, že Česká republika odpovídá průměru. Samotné aktivity pro mladé publikum potom podle *Europa Cinemas* provozovalo v roce 2014 76, 5 % kin této sítě.³⁹ To by v ČR znamenalo přibližně 19 kin. Nicméně opravdu aktivní zapojení českých provozovatelů kin do FAV je s počtem do 10 kin téměř dvojnásobně menší.⁴⁰

Mimo hlavní náplň *Europa Cinemas* – systematické finanční podpory a budování partnerské sítě kin - se organizace snaží rovněž inspirovat provozovatele kin v oblasti práce s (mladým) publikem. Každoročně pořádá tzv. *Innovation Labs*, tam se např. v loňském červenci (2015) věnovali tématům programování pro menšiny, dramaturgii pro děti a s dětmi či navazování partnerství za účelem získávání nového publika.⁴¹

Vzhledem k faktu, že se jedná o program podporující primárně obecné programování kina, považuji systém *Europa Cinemas* za efektivní a neinvazivní podporu FAV – získávání si mladých diváků.

Kinodvor: Kinobalon

Kinodvor je ljubljanské městské kino s 90letou tradicí, jde o příklad kina podporovaného *Europa Cinemas*, aktivního v FAV.

Tato příspěvková organizace se ještě s přispěním ministerstva školství a slovinského filmového centra zasazuje v práci s mladým publikem dvěma zásadními aktivitami – každoročním pořádáním festivalu pro mladé *Kinotrip* a celoroční FAV aktivitou *Kinobalon*.⁴²

Kinobalon, založený roku 2008, je příkladem fungujícího programu tzv. filmové edukace, který zasahuje do formální i neformální roviny vzdělávání. Soustředí se zaprvé na víkendové projekce doplněné workshopy a debatami pro rodiny. A jeho součástí je rovněž *Kinobalon pro školy*, organizovaný během školního roku

³⁸ About Europa Cinemas. *Europa Cinemas* [online]. Europa Cinemas, 2016 [cit. 2016-07-24]. Dostupné z: <http://www.europa-cinemas.org/en/Network/About-Europa-Cinema>

³⁹ Young Audience. *Europa Cinemas* [online]. Europa Cinemas, 2016 [cit. 2016-07-24]. Dostupné z: <http://www.europa-cinemas.org/en/Activities/Young-audience>

⁴⁰ Za FAV aktivní kina uvažují ta, která sama organizují FAV aktivity, tedy: Kino Art, Kino Panorama Boskovice, Kino MAT, Kino Jablonec nad Nisou, Kino Jitřenka Semily, Kino Vlast Frýdek Místek, Městská kina Uherské Hradiště, Minikino Ostrava, síť Aero, Bio OKO, Scala. Kontakt a další informace o subjektech: BEDNAŘÍK, Pavel. *Filmová / audiovizuální výchova v ČR 2016*. Praha: Kancelář Kraetivní Evropa, 2016. 16 s.

⁴¹ Více informací o této aktivitě Europa Cinemas a odkaz na program konference 2015: Innovation Labs. *Europa Cinemas* [online]. 2016 [cit. 2016-07-26]. Dostupné z: <http://www.europa-cinemas.org/en/Activities/Innovation-Labs>

⁴² Aktivity k dohledání na webu kina: Kinodvor [online]. 2016 [cit. 2016-07-26]. Dostupné z: <http://www.kinodvor.org/>

pro mateřské, základní i střední školy. Program nabízí projekce kurátorsky vybraných filmů spolu s doprovodnými metodickými materiály pro pedagogy a projekci následující diskuzi či přednášku.⁴³ Nabídka filmů je pravidelně rozesílána po všech slovinských vzdělávacích institucích a hlavními kritérii výběru i vypracování doprovodných materiálů je vysoká kvalita filmů spolu s potenciálem rozvíjet *child's critical thinking, aesthetic sense and creative abilities*.⁴⁴

Filmy, jež jsou nabízeny, pocházejí přímo od slovinských distributorů, *Kinodvor* na tvorbě programů spolupracuje se slovinskými animátory (hlavní metodička *Kinobalonu* se rekrutovala z dramaturgického týmu mezinárodního festivalu animovaného filmu *Animateka*) a tyto programy jsou rovněž šířeny prostřednictvím dalších kin a festivalů (př. *Ljubljana International Film Festival, Isola Cinema – Kino Otok International Film Festival a the International Festival of Contemporary Arts – City of Women*). Jedná se vlastně o službu synergickou - programy *Kinobalonu* také fungují jako platforma pro šíření distribučně znevýhodněných formátů typu krátké filmy a experimentální, avantgardní filmy. Kromě budování si vlastního publika je i toto motivací pro filmové distributory zapojit se.⁴⁵

Organizující mezinárodní konference typu *Film Education in Cinemas* v květnu 2014 se *Kinodvor* rovněž angažuje v posilování role kina jako svatostánku filmu, jako hlavního prostředníka FAV.⁴⁶

Folkets Bio

Podobnou, ale metodičtější podporu FAV poskytuje i švédská síť kin a distribuční společnosti *Folkets Bio* (v překladu *lidové kino*). Snad bychom ji mohli přirovnat k české síti kin *Aeropolis*, *Folkets Bio* má ale na rozdíl od ní již více než 40letou tradici (zal. 1973) a větší počet kin po celém Švédsku (celkem 19).⁴⁷

⁴³ SLATINŠEK, Petra a Barbara KELBL. Kinobalon: A Reflection on the Conception of the Programme [online]. Kinodvor, 2015, s. 18 [cit. 2016-07-25]. Dostupné z: <http://www.kinodvor.org/en/kinobalon/>

⁴⁴ Kinobalon. Kinodvor [online]. 2016 [cit. 2016-07-25]. Dostupné z: <http://www.kinodvor.org/en/kinobalon/>

⁴⁵ SLATINŠEK, Petra a Barbara KELBL. Kinobalon: A Reflection on the Conception of the Programme [online]. Kinodvor, 2015, s. 18 [cit. 2016-07-25]. Dostupné z: <http://www.kinodvor.org/en/kinobalon/>, 6 s.

⁴⁶ SLATINŠEK, Petra a Barbara KELBL. Kinobalon: A Reflection on the Conception of the Programme [online]. Kinodvor, 2015, s. 18 [cit. 2016-07-25]. Dostupné z: <http://www.kinodvor.org/en/kinobalon/>
Výstupy z této konference lze dohledat zde: http://www.kinodvor.org/media/povzetek.konference_eng.pdf

⁴⁷ Om oss. Folkets Bio [online]. 2016 [cit. 2016-07-26]. Dostupné z: <https://www.folketsbio.se/om-folkets-bio/>

V göteborgském *Folkets Bio* od roku 1992 funguje samostatné pedagogické oddělení, kde okolo pěti metodiků zpracovává materiály a organizuje FAV aktivity pro celou síť *Folkets Bio* stejně jako pro švédské státní instituce. Podstata těchto aktivit je založená na projekcích za účasti tvůrců, seminářích a dílnách.⁴⁸ Ve spolupráci s městem se zde soustředí také na vzdělávání pedagogů, aby byli schopni sami vyučovat FAV, ti se sem sjíždí z celé země.⁴⁹ Momentálně jsou v běhu dva mezinárodní projekty navázané na *Europa Cinemas*, pro něž *Folkets Bio* hledá partnery:

1. *Cinema Literacy*, jehož cílem je *to train staff working in cinemas to become 'film communicators'. To give them the tools and the confidence to have discussions, presentations or seminars around films that they screen.*⁵⁰
2. *Film in the Classroom*, klasický model projektu budujícího nástroj pro pedagogy do jejich výuky v podobě online dostupných AV obsahů spolu s vypracovanou metodikou. Tento projekt dokonce adoptovalo UNESCO a pověřilo metodiky *Folkets Bio* vypracováním na základě něj *Media and Information Literacy online multimedia tool.*⁵¹ Jen demo verze této webové platformy pro výuku o filmu, výuku filmem dává nahlédnout, jak užitečným nástrojem FAV může být.⁵²

Folkets Bio proklamuje, že jejich pozornost FAV je čistě dobrovolná, vycházející z desítky let staré tradice, ze společenské odpovědnosti.⁵³ Vše začalo u několika učitelů v Göteborgu, kteří díky vazbám na lokální municipality a školství vybudovali z *Folkets* experta na FAV, který může být partnerem veřejným institucím na všech úrovních, celoevropsky, v případě UNESCO dokonce celosvětově. Z našeho pohledu se jedná o funkční spojení provozování artového kina, budování si půdy pro distribuci, obecně prospěšné činnosti a zvyšování prestiže podniku.

⁴⁸ Om oss: Historia. *Folkets Bio Filmpedagogerna* [online]. 2016 [cit. 2016-07-26]. Dostupné z: <http://filmpedagogerna.se/historia/>

⁴⁹ Tamtéž.

⁵⁰ *Film Literacy Initiatives 2014* [online]. Creative Europe Desk Berlin-Brandenburg, Denmark and Poland, 2014 [cit. 2016-07-26]. Dostupné z: <http://www.nfi.no/mediadesk/aktuelt/europeiske-filmkompetanse-prosjekter>. 128 s.

⁵¹ *Film Literacy Initiatives 2014* [online]. Creative Europe Desk Berlin-Brandenburg, Denmark and Poland, 2014 [cit. 2016-07-26]. Dostupné z: <http://www.nfi.no/mediadesk/aktuelt/europeiske-filmkompetanse-prosjekter>. 129 s.

⁵² *MIL Project: Media and Information Literacy for teachers* [online]. [cit. 2016-08-10]. Dostupné z: <http://www.mil-project.org/>

⁵³ Om oss: Historia. *Folkets Bio Filmpedagogerna* [online]. 2016 [cit. 2016-07-26]. Dostupné z: <http://filmpedagogerna.se/historia/>

B. Festivaly

Festivaly by se vlastně daly samy považovat za filmovou/audiovizuální výchovu, jak ji charakterizujeme v první kapitole. Proto zde jen stručně zmíníme několik významnějších příkladů festivalů, jež své činnosti pojmají šířeji (např. i mimo festival), koncepčněji - kladou na FAV důraz nad rámec běžných festivalových aktivit. Výběr je opět pro účely této práce omezený na škálu několika podnětných příkladů.

Existují filmové festivaly přímo zaměřené na práci s dětmi a mládeží, těch je FAV podstatou, integrální součástí, motivací i smyslem. Mezi takové patří např. *YOUKI international Youth Media Festival* v rakouské Vídni,⁵⁴ *Buster Copenhagen International Film Festival for Children & Youth* v Dánsku,⁵⁵ *Swiss Film Festival for Youth* v Curychu⁵⁶ a další.

Zvýšený důraz na FAV v rámci formátu mezinárodního filmového festivalu určeného pro dospělé publikum se však objevuje také. Inspirativní přístup dovedený do důsledku, jež se typově objevuje i u dalších festivalů, najdeme např. u:

Nowe Horyzonty

Speciální kategorií je množina aktivit festival + artové kino + filmová distribuce + FAV iniciativa s názvem *Nowe Horyzonty*. Jedná se z našeho pohledu o komplexní a smysluplné propojení filmové distribuce (festivalu, kina) a FAV.

Od roku 2012 se asociace (nestátní nezisková organizace) *Nowe Horyzonty* zasloužila o vytvoření široké palety autorských edukačních programů pro různé skupiny (mateřské, základní a střední školy, učitele, rodiny, pedagogy i širokou veřejnost) na různá témata (historie filmu, jeho technologie a prostředky, FAV). Plejádu aktivit doplňují originální programy pro rodiče *Film is talking* či ranní projekce pro malé děti. Součástí je i napojení asociace na program polského filmového institutu *Filmoteka szkolna* nebo ministerstvem školství schválené tematické cykly projekcí s metodikou pro všechny stupně vzdělávání.⁵⁷

⁵⁴ Více informací na: YOUKI: International Youth Media Education [online]. [cit. 2016-08-10]. Dostupné z: <http://www.youki.at/>

⁵⁵ Více informací na: Buster [online]. [cit. 2016-08-10]. Dostupné z: <http://www.buster.dk/>

⁵⁶ Více informací na: Schweizer Jugendfilmtage / Festival Ciné Jeunesse Suisse [online]. [cit. 2016-08-10]. Dostupné z: <http://jugendfilmtage.ch/>

⁵⁷ About us. *Nowe Horyzonty Edukacji Filmowej* [online]. [cit. 2016-07-26]. Dostupné z: <http://www.nhef.pl/edukacja/artykul.do?id=666#horizon>

Příkladem konkrétních programů jsou:⁵⁸

- Cyklus devíti setkání v kině jako úvod do historie filmu, filmového jazyka, podstaty kina pro ZŠ a SŠ: Jedná se o projekce polských a evropských filmů s cca 30 minutovou přednáškou před projekcí a debatou s tvůrci po projekci pro starší, rukodělným workshopem pro mladší diváky. Učitelé získají do výuky didaktické materiály pro další rozbor filmu a jeho tématu.
- Devítiměsíční *Nowe Horyzonty* akademie filmové tvorby pro cca 200 pedagogů ročně s cílem naučit je učit vyrábět film své žáky. Účastníci jsou povinni aplikovat poznatky následně ve výuce a vést o tom blog.
- Online kurz tvorby filmu pro učitele stejně jako pro studenty.
- Lekce pro studenty vedoucí k vědomé recepci filmů.
- Přednášky a lekce pro pedagogy věnující se analýze filmu, problematice nových médií ve školách, psychologii v kinematografii aj.

Tyto programy probíhají v síti 25 kin a každý měsíc se jich zúčastní 40 000 mladých diváků a 1 200 učitelů. Za 1 rok je uspořádáno 1 600 projekcí. Spolupráce funguje tak, že lokální kino se postará o komunikaci se školami a organizaci projekce a *Nowe Horyzonty* dodá metodické materiály, postará se o zajištění kopií (spolupracuje s distributory – získává kopie za nižší půjčovné) a pokryje náklady na zvaní tvůrců filmů.⁵⁹

Nowe Horyzonty systematicky přispívá filmové gramotnosti v Polsku nejen tím, že ji přímo buduje, ale i předáváním těchto kompetencí samotným pedagogům. Její aktivity jsou zajímavé rovněž tím, že spolupracuje s ostatními subjekty filmového průmyslu.

S editory magazínu *Film PRO* vyvinuli kurz tvorby filmu pro studenty 2. stupně ZŠ a SŠ, kombinující online lekce a dílny s profesionály. Spolupracují s distribuční a produkční společností *Odra-Film*. Dále reagují na absenci kvalitních filmů pro mladé publikum (9-15 let) a filmy, k jejichž šíření získali práva v rámci pořádání mezinárodního festivalu, za symbolickou cenu nabízejí spolu s metodickými materiály

⁵⁸ Všechny programy jsou detailněji popsány na webu *Nowe Horyzonty Edukacji Filmowej*: <http://www.nhef.pl/edukacja/artykul.do?id=666#horizon>

⁵⁹ Více o způsobu organizace FAV programů *Nowe Horyzonty* v prezentaci: TOMKIEL, Kamila. *The New Horizons Association* [online]. In: . s. 40 [cit. 2016-08-10]. Dostupné z: http://www.nhef.pl/edukacja/pliki/eduwgrane2010/file/new_horizons_of_film_education.pdf

ostatním polským subjektům uvádějícím filmy.⁶⁰ Z podobného popudu pak také zahájili polsko-norský projekt *FILMS FOR KIDS Pro*⁶¹ pro tvůrčí dvojice producent-scenárista za účelem vyvinout scénář a realizační strategii kvalitních filmů pro děti a mládež.

Důležitý je také důraz asociace na kontinuitu jejích aktivit, kterou mají zajišťovat kurzy pro dobrovolníky zaučující je do chodu organizace.

Tato pro nás až neuvěřitelně obšírná a koncepční činnost má své institucionální zázemí. Za prvé navazuje na bohatou tradici FAV aktivit v Polsku, která má politickou patronaci a hlavně systematickou podporu v Polském filmovém institutu (*Polski Instytut Sztuki Filmowej*), který má oblast filmové výchovy zakotvenu jako jednu ze strategických oblastí podpory a rozvoje⁶² a provozuje vlastní program *Filmoteka Szkolna*, který propojuje iniciativy filmové výchovy se zpřístupňováním národního filmového dědictví.⁶³

Hlavními partnery asociace jsou tamní *Ministerstvo kultury a národního dědictví* a již zmíněný *Polský filmový institut*. Mecenášem asociace je *T-Mobile* (v rámci své politiky společenské zodpovědnosti), funguje pod patronátem ministerstva školství a ombudsmana pro dětská práva. Dále jsou strategickými partnery město Wrocław a regionální kulturní centra (tzv. kuratoria). Samozřejmostí je existence v rámci sítě *Europa Cinemas*.⁶⁴

Motivace a filozofii *Nowe Horyzonty* ještě lépe pochopíme, podíváme-li se na patrony této asociace a jejích aktivity.⁶⁵ Najdeme mezi nimi osobnosti polské kinematografie jako Andrzej Wajda, Jerzy Stuhr, Krzysztof Zanussi a další.

Zajímavé je, že se *Nowe Horyzonty* orientuje především na polskou společnost a s výjimkou spolupráce s Norskem na vývoji dětských filmů se neúčastní mezinárodních projektů.⁶⁶

⁶⁰ Představu o filmech v distribuci NH dostanete z jejich prezentace, str. 11-20: TOMKIEL, Kamila. The New Horizons Association [online]. In: . s. 40 [cit. 2016-08-10]. Dostupné z: http://www.nhef.pl/edukacja/pliki/eduwgrane2010/file/new_horizons_of_film_education.pdf

⁶¹ FILMS FOR KIDS.Pro. Nowe Horyzonty Edukacji Filmowej [online]. [cit. 2016-07-26]. Dostupné z: <http://www.nhef.pl/edukacja/artukul.do?id=666#horizon>

⁶² BEDNAŘÍK, Pavel. Filmová výchova, gramotnost a vzdělávání v Evropě. Praha: 2016. 45 s.

⁶³ Tamtéž.

⁶⁴ Przyjaciele: Partnerzy. *Nowe Horyzonty Edukacji Filmowej* [online]. [cit. 2016-07-26]. Dostupné z: <http://www.nhef.pl/edukacja/artukul.do?id=748>

⁶⁵ Przyjaciele: Ambasadorzy. *Nowe Horyzonty Edukacji Filmowej* [online]. [cit. 2016-07-26]. Dostupné z: <http://www.nhef.pl/edukacja/artukul.do?id=748>

⁶⁶ S výjimkou *Wrap! Must see European cinema for Young People*, navazující na projekt *European Children's Film Catalogue & Related Film Literacy Activities*, který vyhovuje a vychází z vlastních aktivit

C. Filmoví distributoři & producenti

Do této podkapitoly by se dala zařadit jména organizací typu *Kinodvor – Kinobalon*, *Folkets Bio* a vlastně i *NoweHoryzonty*.

My se zde ovšem zmíníme jen o jedné (pro české prostředí inspirativní) zemi – Velké Británii.

Ve Velké Británii má FAV (*screen education*) dlouholetou tradici, je stabilní součástí školních osnov, film je ve výuce využíván skrze všechny předměty a po zemi nalezneme nespočet filmových klubů a kroužků tvorby filmu. Institucí, která FAV opatruje na státní úrovni, je *British Film Institute (BFI)*, jež v roce 2012 vypracoval národní strategii FAV, nástroj pro její rozvoj nezbytný. Tento institut nastoupil po zrušení *UK Film Council*, který byl hlavním partnerem výjimečně účinného projektu za účasti filmových produkcí a distributorů *Film Education*.⁶⁷ Dnes na tento projekt volně navazuje nezávislá organizace *Film Space*, která úzce spolupracuje s tamní asociací filmových distributorů (*Film Distributor's Association*). *BFI* naopak zastřešuje aktivitu *Into Film*, která se věnuje *individuální, regionálně vázané podpoře filmové výchovy na školách*⁶⁸ a přibližně z 10 % je dotovaná filmovým průmyslem.⁶⁹

Into Film

Into Film se snaží na celostátní úrovni naplnit veškeré myslitelné potřeby FAV pro děti a mladé od 5 do 19 let.⁷⁰ Propojováním školských institucí, filmové industrie a uměleckých/kulturních organizací vytváří online materiály a metodiky k implementaci FAV do výuky, organizuje kurzy a dílny, poskytuje zázemí pro budování filmových klubů, pořádá festival (probíhající v 507 kinech) a soutěže v amatérské filmové tvorbě spolu s online návodem jak na tvorbu filmu,⁷¹ návody pro aktéry filmového průmyslu jak se zapojit a další aktivity pro rozvoj infrastruktury FAV.⁷²

Nových horizontů. Více o projektu zde: <http://ec.europa.eu/programmes/creative-europe/projects/ce-project-details-page/?nodeRef=workspace://SpacesStore/8fce0d35-a697-41d0-bc01-439855d02191>

⁶⁷ BEDNARÍK, Pavel. *Filmová výchova, gramotnost a vzdělávání v Evropě*. Praha: 2016. 87 s.

⁶⁸ Tamtéž.

⁶⁹ *Into Film: Annual Report 2014/2015* [online]. 2015 [cit. 2016-07-27]. Dostupné z: <https://intofilm-resources-production.s3.amazonaws.com/intofilm-production/636/into-film-annual-review-2014-2015.pdf>. 30 s.

⁷⁰ Ve výroční zprávě z období 2014/2015 *Into Film* dokládá 1 015 093 dětských účastníků jejich programů a 6 129 učitelů zapojených do vzdělávacích aktivit. *Into Film*: Tamtéž, 5 s.

⁷¹ Soutěže i tutoriály naleznete zde: <https://www.intofilm.org/films/filmmaking>

⁷² Pro informaci o dalších aktivitách doporučuji projít jejich webové stránky: About: Our work. *Into Film* [online]. [cit. 2016-07-27]. Dostupné z: <https://www.intofilm.org/about#clubs>

Organizačně by se *Into Film* snad dalo přirovnat k české státní příspěvkové organizaci, která jakožto odnož *BFI* většinu svého rozpočtu (okolo 85 %) ⁷³ získává od svého zřizovatele. ⁷⁴ *BFI* při založení *Into Film* do této iniciativy investovalo čtyřletý grant čítající 26 mil. £ (tvořící přibližně čtvrtinu ročního rozpočtu *BFI*, celý jeden roční rozpočet alokovaný na *education, learning & audiences* ⁷⁵) za účelem mimo jiné *boost future film audiences through learning and appreciation of film and to stimulate a new generation of filmmakers and film talent*. ⁷⁶ V závěrečné zprávě *BFI* lze pro to najít odůvodnění - prohlášení *Into Film* za strategickou prioritu č. 1 *Expanding Educational opportunities and boosting audience choice across the UK*. ⁷⁷

S takovou podporou je pro britský filmový průmysl, navíc ve společnosti uvyklé donátorství, motivované účastnit se na financování veřejných statků (mj. prostřednictvím efektivních daňových úlev), asi přirozené podílet se na rozpočtu *Into Film* (v období 2014/15 již zmiňovanými min. 8 %, tj. přibližně 680 tis. £) ⁷⁸. Valnou většinu z této částky věnují filmoví distributoři a provozovatelé kin sdružení v organizaci *Cinema First*. ⁷⁹ Rovněž si dokážeme představit, že spolupracovat s *Into Film* v praxi představuje pro dané subjekty prestiž.

Takové motivace dokládá i odstavec *Into Film* o partnerství:

We are also grateful for the support of the film industry at large. This allows us to provide unparalleled opportunities for children and young people to interact with and learn from the world's leading professionals, through in-school visits and behind the scenes experiences. We hope this will inspire a passion for film, respect for intellectual property and an understanding of career pathways into the industry in the next generation of film watchers and filmmakers. ⁸⁰

⁷³ *Into Film: Annual Report 2014/2015* [online]. 2015 [cit. 2016-07-27]. Dostupné z: <https://intofilm-resources-production.s3.amazonaws.com/intofilm-production/636/into-film-annual-review-2014-2015.pdf>. 30 s.

⁷⁴ Pomineme-li, že systém financování kultury ve VB je složitější a výrazně odlišný od toho našeho.

⁷⁵ *BFI annual review 2014-2015* [online]. 2016 [cit. 2016-07-27]. Dostupné z: <http://www.bfi.org.uk/sites/bfi.org.uk/files/downloads/bfi-annual-review-2014-2015.pdf>. 35 s.

⁷⁶ Tamtéž.

⁷⁷ *BFI report and financial statements 2014-2015* [online]. 2016 [cit. 2016-07-27]. Dostupné z: <http://www.bfi.org.uk/sites/bfi.org.uk/files/downloads/bfi-annual-report-and-financial-statements-2014-2015-08-17.pdf>. 10 s.

⁷⁸ *Into Film: Annual Report 2014/2015* [online]. 2015 [cit. 2016-07-27]. Dostupné z: <https://intofilm-resources-production.s3.amazonaws.com/intofilm-production/636/into-film-annual-review-2014-2015.pdf>. 30 s.

⁷⁹ Our partners. *Into Film* [online]. [cit. 2016-07-27]. Dostupné z: <https://www.intofilm.org/our-partners>.

⁸⁰ About: Our work. *Into Film* [online]. [cit. 2016-07-27]. Dostupné z: <https://www.intofilm.org/about#clubs>.

Zapojené produkční společnosti, filmové distribuce či kina se tak nejen prezentují jako společensky zodpovědní a uvědomělí, ale budují si za své budoucí publikum, za druhé své následovatele.

Seznam partnerů *Into Film* nás přesvědčí, že zapojení filmového průmyslu do FAV může být opravdu široké. Partnerství *Into Film* s již zmíněným *Cinema First*, s pobočkou *Amazonu LOVEFiLM by post*, s distributorem AV děl *Filmbankmedia* či konsorciem předních kin a filmových festivalů *Scottish Film* dokazuje, že spolupráce v oblasti FAV může být přirozenou. Pokud existuje důvěryhodný prostředník, který kontinuálně pracuje na tom, aby všechny články filmového průmyslu, filmové edukace a jejich publika spojil. A na základě této synergie vybudoval komplexní, pádný a zároveň atraktivní systém překlápění priorit (bez jejichž veřejné proklamace by se to neobešlo) institucí do praxe.

Ani zde nás nepřekvapí, že se *Into Film* těší podpoře filmových osobností a profesionálů. Takový patronát Erica Feller, ředitele společnosti *Working Title* produkující např. *Fargo* (rež. Joel Coen, Ethan Coen, UK/USA, 1996), *Heather Rabbats*, bývalé ředitelce edukačního kanálu TV *Channel 4*, zakladatele *imdb.com* Cola Needhama a dalších producentů, distributorů, tvůrců atd. propojení FAV a filmového průmyslu výrazně přispívá.

Film Space & Film Distributor's Association: 100

Na britské scéně je ještě zajímavé, jak tamní unie filmových distributorů sama vytváří nástroje pro rozvoj filmové gramotnosti. Nejenom že v rámci svého webu celkem explicitně vysvětluje, co obnáší distribuce filmů, jaká je role distributora a jak se jím stát, také nabízí přímo stáže v asociaci a podílí se na několika tréninkových programech spolu s *BFI*.

Speciálním zapojením do FAV je potom projekt *FDA 100*, který na počest svého stoletého výročí asociace vybudovala spolu s organizací *Film Space*.⁸¹ Jedná se o web, jenž přibližuje za první vývoj (britské) kinematografie, za druhé zábavnou formou představuje filmovou distribuci jako jev a nechává nahlédnout do jejích principů.⁸²

⁸¹ Film Space navazuje na Film Education v její misi šířit edukační programy FAV po školách VB. Nabízí online filmy a metodické materiály pro potřeby výuky, pořádá konference na téma FAV apod. Více o jejích aktivitách: <http://www.thefilmSPACE.org/>

⁸² FDA 100: Educational Resource. *The Film Space* [online]. [cit. 2016-07-27]. Dostupné z: <http://thefilmSPACE.org/fda100/>

D. TV

Neradi bychom uvažujíc o zapojení filmového průmyslu do FAV opomněli TV, jelikož se jedná o svébytný kanál komunikující skrze AV vyjádření a má dosah do koutů, kam ostatní články nedosáhnou. Navíc v případě veřejnoprávních televizí se jejich zapojení do rozvoje divácké kultury vybízí už z podstaty jejich existence. V této oblasti je ale obzvlášť obtížné rozlišit, kde končí regulérní vysílací činnost a začíná FAV aktivita nad rámec běžných vysílacích aktivit. Zda není dostatečně filmově-výchovný pořad analyzující historii kinematografie, věnující se studiu a reflexi AV médií, anebo za FAV můžeme považovat doprovodné aktivity ke svému vysílání v širší dramaturgii. Tuto problematiku považujeme za námět pro rozsáhlejší bádání a TV zde opomíjíme.

4. Filmový průmysl a FAV: ČR

V této kapitole jsou pouze selektivně zmíněny příklady propracovanějšího zapojení českého filmového průmyslu do FAV. Věříme, že českému čtenáři nemusíme aktivity těchto subjektů představovat tolik zevrubně, že je vzhledem k velikosti naší kulturní scény zná.

Situace v ČR je dnes taková, že neexistuje propracovanější evidence aktivit FAV mimo každoročně vydávané publikace Kreativní Evropy.⁸³ Ta se soustředí ale zejména na neziskové organizace, které sami FAV systematicky provádí. Dále zmiňuje několik aktivnějších kin, téměř úplně ale pomíjí neinstitucionalizované - vlastní iniciativy producentů a distributorů při nakládání se svými filmy.

Níže je tedy uveden výsek aktivit, které jsou autorce nejbližší a subjektivně jí připadají zajímavé, inspirativní, modelové i ojedinělé.

A. Provozovatelé kin

Seznam všech 29 českých kin v síti *Europa Cinemas* najdeme na webu české *Mediadesk*.⁸⁴ Práce s publikem je u většiny z nich minoritní aktivitou a obnáší projekce s debatami a lekcemi, programy pro školy, „bijásky“ pro nejmenší, kino pro seniory, dílny pro rodiny s dětmi, spolupráce s festivaly a filmové kluby. Ty, tak jako např. ve frýdecko-místeckém *Kině Vlast*, pořádají „žánrové přehlídky, profily režisérů, diskuze s tvůrci, výstavy a projekce s doprovodným programem.“⁸⁵ V FAV aktivnější jsou potom kina zapojená do projektu *Film a škola*:

„Projekt *Film a škola* byl založen v roce 2002 s cílem rozšířit aktivity *Asociace českých filmových klubů a Letní filmové školy v Uherském Hradišti* v oblasti filmové výchovy. Členské filmové kluby mají možnost organizovat dotované projekce pro školy z distribuční nabídky AČFK.“⁸⁶

Takovými jsou např. *Kino Boskovice*, *Kino Vlast Frýdek Místek*, *Městská kina Uherské Hradiště* či *Minikino Ostrava*. *Kina Jablonec nad Nisou* zase nabízejí své vlastní

⁸³ BEDNAŘÍK, Pavel. *Filmová / audiovizuální výchova v ČR 2016*. Praha: Kancelář Kreativní Evropa, 2016.

⁸⁴ Europa Cinemas. *Kreativní Evropa: Mediadesk* [online]. [cit. 2016-07-31]. Dostupné z: <http://www.mediadeskcz.eu/europa-cinemas>

⁸⁵ O klubu. *Kino Vlast* [online]. [cit. 2016-07-31]. Dostupné z: <http://www.kinovlast.cz/o-klubu.htm>

⁸⁶ Film a škola. *Film/výchova: Kdo je kdo* [online]. [cit. 2016-07-31]. Dostupné z: <http://filmvychova.cz/cz/kdo-je-kdo/film-a-skola/>

programy (projekce + metodické materiály + doprovodný program) mateřským, základním a vysokým školám.⁸⁷

Navzdory tomu, že asociace sama už svou pozornost přeorientovala na budování české větve mezinárodního projektu *CinEd* viz níže, ve zmíněných kinech ze setrvačnosti stále běží programy *Film a škola* ve více či méně pozměněné podobě. Důvodem pro jejich zachování je zájem a zvyk ze strany škol, jejichž poptávka povzbuzuje kinaře, aby programy nadále nabízeli.⁸⁸

Jedinečným případem v českém kontextu jsou kina provozovaná společnostmi *Aeropolis: Kino Aero, Bio OKO, Světozor, Bio Central* v Hradci Králové a brněnské *Scala*. Tato kina (hlavně ta pražská) nejen že nabízí filmové dílny, dlouhodobé kurzy *Aeroškola* a letní soustředění *Aertěk*⁸⁹, rovněž organizují festival od dětí dětem *Malé oči* a soutěž autorských krátkých filmů (i pro amatéry) *Aerokraťas*. Zajímavou akcí cílící na širokou veřejnost je *Cinema Royal*. Její podstatou jsou komunikací tajemná, dramaturgicky propracovaná promítání na tematicky zvolených site-specific místech.⁹⁰ Prostřednictvím atraktivní dramaturgie filmového večera se jeho tvůrci snaží získat věrné a loajální publikum. Programy koncipované jako *Aeroškola* (pravidelné kroužky, letní tábory, filmové školy) začalo nabízet i brněnské univerzitní kino *Scala*, které s *Aerofilms* (alias *Aeropolis*) spolupracuje. Programy provádí studenti či absolventi *Masarykovy univerzity v Brně (př. Katedry výtvarné kultury)*.⁹¹

Rovněž v brněnském prostředí celoroční filmovou školu nově organizuje *Kino Art* pod názvem *Kinoškola*. Ta zahrnuje také vzdělávací cykly a jednorázové programy pro všechny stupně školní docházky, které se odehrávají přímo v prostorách kina.⁹² Mirek Maixner, vedoucí projektu, nezastírá, jak složité je pro subjekt kina získat pro tyto programy filmy (využívají ty nejstarší, již volná AVD) a dodává, že by uvítal systematictější spolupráci FAV aktivit a filmových distributorů.⁹³

⁸⁷ Programy jsou k nahlédnutí zde: <http://www.kinajablonec.cz/nabizime>

⁸⁸ Informace získána v osobním rozhovoru s Terezou Czesany Dvořákovou 3. srpna 2016 v Plzni.

⁸⁹ Nejzásadnější FAV počiny společnosti Aeropolis najdete zde: Aeroškola: Filmová výchova pro děti, školy i dospělé [online]. [cit. 2016-08-10]. Dostupné z: <http://www.aeroskola.cz/>

⁹⁰ DEML, Jakub, Lukáš HANUS a Magdaléna LIŠKOVÁ. RE: Publikum: Možnosti spolupráce s publikem ve 21. století [online]. 2. Praha: Česká kancelář programu Kultura nákladem Institutu umění – Divadelního ústavu, 2013 [cit. 2016-07-21]. ISBN 978-80-7008-319-2. Dostupné z: http://www.programculture.cz/cs/re_publikum-2013. 44 s.

⁹¹ Studio Scala: O programu [online]. [cit. 2016-08-10]. Dostupné z: <http://www.kinoscala.cz/cz/cyklus/studio-scala-249/info>

⁹² KINO ART: Co je Kinoškola [online]. [cit. 2016-08-10]. Dostupné z: <http://kinoart.cz/kinoskola/co-je-kinoskola/>

⁹³ Informace získána z osobních rozhovorů během podzimu 2015.

Osud FAV aktivit v režii kin je totiž *až příliš často svázán s existenčními problémy a neexistující formou dostatečné finanční a metodické podpory. Zásadní roli v podpoře kin sehrává zejména síť Europa Cinemas...*⁹⁴ Nelehkou situaci v rozvoji FAV prostřednictvím kin koneckonců dokládá i aktuální brožura *Filmová/audiovizuální výchova v ČR*, která se zmiňuje jen o pouhých šesti aktivitách FAV realizovaných kiny jako subjekty. Nutno ale dodat, že kina dávají filmové výchově prostor oproti zbytku českého filmového průmyslu koncepčněji.

B. Festivaly

Zde uvedeme jako příklad nadstandardní-systémové festivalové aktivity s FAV obsahem *Mezinárodní festival dokumentárních filmů Jihlava*. Ten se účastní projektu *Doc Alliance Academy*.

Doc Alliance Academy navazuje na projekt portálu *DAFilms.com*, který iniciovalo sedm evropských festivalů dokumentárního filmu, za českou stranu právě *MFDF Jihlava*. Akademie nabízí filmy spolu s metodickými materiály ke streamování ve výuce.⁹⁵ Tento projekt byl financován z velké části dotačním programem *Kreativní Evropy Práce s publikem*, tato podpora skončí prosincem roku 2016 a je otázkou, co s projektem bude dál, další podporu od *KE* nezískal.

Zcela specifickým a v ČR ojedinělým je projekt festivalu *Jeden svět – Jeden svět na školách*. Rozhodně se jedná o nejrozsáhlejší online nástroj umožňující užití filmu ve výuce skrz na skrz předměty. Na rozdíl od *Doc Alliance Academy*, která se soustředí primárně na formu dokumentárního filmu, se ale *Jeden svět na školách* pořádaný neziskovou organizací *Člověk v tísni* zabývá primárně tématy filmů a jejich společenskou reflexí. Právě v tomto ohledu může být řazení této iniciativy do filmové výchovy kontroverzní. Nicméně faktem zůstává, že v ČR zatím neexistuje velkorysejší platforma pro pedagogy, ze které by mohli čerpat audiovizi do výuky:

Učitelům poskytujeme atraktivní formou audiovizuálních lekcí dokumentární filmy a metodické materiály dostupné online na našem portále jsns.cz. Jednotlivé lekce jsou zaměřeny na aktuální témata současného světa (lidská práva, rozvojová témata, občanská angažovanost) a na moderní československé dějiny. Z webu je možno filmy

⁹⁴ BEDNAŘÍK, Pavel. *Filmová / audiovizuální výchova v ČR 2016*. Praha: Kancelář Kreativní Evropa, 2016. 16 s.

⁹⁵ *Doc Alliance Academy* [online]. [cit. 2016-08-10]. Dostupné z: <http://www.daacademy.org/what-doc-alliance-academy>

*stahovat, ukládat (i na přenosné paměťové zařízení) a později přehrát. To vše zdarma a legálně.*⁹⁶

I ostatní filmové festivaly v ČR se samozřejmě alespoň částečně FAV věnují. *Anifilm* se snaží svoje festivalové a produkční aktivity doplnit o školu animace, dosud se jim to ale vede jen v rámci festivalu, kde každoročně dávají prostor rozmanitým organizacím a uměleckým školám, aby návštěvníky festivalu učili různým formám animace. Dále stojí za zmínku každoroční listopadový festival *Animánie* v Plzni, který ale pořádá sama FAV iniciativa jako vyvrcholení svých celoročních aktivit.

Úplně specifickým případem je potom *Letní filmová škola v Uherském Hradišti*, tato bezesporu festivalová akce pořádaná *Asociací českých filmových klubů* v sobě spojuje zábavné se vzdělávacím přirozeně a sekce *Zpátky do "školy"*⁹⁷ ve formě master classes, dílen, seminářů a diskuzních panelů právě odděluje *LFŠ* od ostatních festivalů. I zde se tedy ukazuje, že hranice mezi festivalem a FAV aktivitou se lehce smaže. A možná jsou to právě festivaly, které filmovým distributorům a producentům ukazují možnosti práce s publikem nejlépe.

C. Filmoví distributoři

Mezi filmové distributory, u kterých nebudeme váhat s jejich zařazením, můžeme uvést již zmíněnou *Asociaci českých filmových klubů* s projektem *Film a škola*, *Letní filmovou školou* a projektem *CinEd*. A dále v Čechách bezkonkurenčně nejaktivnější také již zmíněný „konglomerát“ *Aeropolis*. Ti mimo, provozování kin, k některým z filmů v distribuci jejich odnože *Aerofilms* vypracovávají rozsáhlejší doprovodný program (např. soutěž, projekce pro školy, dílny při příležitosti uvádění filmu *Píseň moře*, rež. Tom Moore, Severní Irsko, 2015).

Po rešerši filmů v historii distribuce velkých společností⁹⁸ můžeme situaci rekapitulovat tak, že téměř u každé z nich došlo za jejich působení na nějakou doplňkovou FAV aktivitu.

⁹⁶ *Jeden svět na školách: Co je to JSNŠ?* [online]. [cit. 2016-08-10]. Dostupné z: https://www.jsns.cz/cz/article/6/O_jsns.html

⁹⁷ *Letní filmová škola: O festivalu* [online]. [cit. 2016-08-10]. Dostupné z: <http://www.lfs.cz/festival/o-festivalu/>

⁹⁸ Přehled 19 aktuálně hlavních českých distributorů nabízí Unie filmových distributorů: *Unie filmových distributorů* [online]. [cit. 2016-08-11]. Dostupné z: <http://ufd.cz/>

Zacházení s filmy v distribuci v jejich případě naplňuje FAV prvek většinou v případě projekcí pro školy. A to prostřednictvím metodických listů ke konkrétním filmům (u kterých se to z podstaty jejich tématu hodí), dále debat a jen výjimečně dalším doprovodným programem přímo v kině po projekci. Dále se také běžně objevuje uvádění filmů domácí produkce za účasti jejich tvůrců.

Většina filmových distributorů uvádí filmy pro děti a mládež se zvýhodněným vstupným pro školní kolektivy. Takové „zapojení“ nicméně za práci s publikem či FAV počítat nemůžeme. Mimo přivedení žáků a studentů do kina (tedy možná přispění návyku kino kultury) zde FAV prvky nenajdeme. Osobně tvůrci a producenti své filmy potom uvádějí v rámci festivalů – to ale souvisí spíše s FAV prvkem festivalů obecně.

Za všechny velké distributory zde zmíníme jako případovou studii největšího distributora v ČR – *CinemArt* s podílem 38 % na trhu.⁹⁹

Alice Aronová, PR manažerka společnosti, se o práci s publikem CinemArtu vyjadřuje:

*CinemArt vydává pravidelně seznam filmů vhodných pro školní představení (doplňný i o metodické listy umístěné na FTP CinemArtu, jak s filmem pracovat). Jde o snímky jako součást filmové, občanské výchovy a základů společenských věd. Seznam je rozdělen na projekce pro mateřské, základní a střední školy, přičemž seznamy jsou vždy pravidelně aktualizovány a posílány do škol.*¹⁰⁰

Mezi těmito filmy figurují společensky závažné hrané filmy (*Příběh Marie*, rež. Jean-Pierre Améris, Francie, 2014; *Jak jsme hráli čáru*, rež. Juraj Nvota, SK-ČR, 2015; *Zlodějka knih*, rež. Brian Percival, USA / Německo, 2014) i dokumenty (*Ztracen 45*, rež. Josef Císařovský, ČR, 2014; *Karel Reisz - ten filmový život*, rež. Petra Všelichová, ČR, 2012; *Věra 68*, rež. Olga Sommerová, ČR, 2012; *25 ze šedesátých I. a II.*, Martin Šulík, 2010). K propracovanějšímu uvádění se hodí i animované snímky pro nejmenší – naposledy např. animované pásmo z let 2013 - 2015 *Rosa a Dara a jejich velká dobrodružství*.¹⁰¹

Alice Aronová dále zmiňuje, že strategií *CinemArtu* je propojovat filmy s výukou za účelem přitáhnout si cílové skupiny diváků. Nabízet konkrétním pedagogům konkrétní *kvalitní literární adaptace, zásadní historické či životopisné snímky*, které ve

⁹⁹ *Unie filmových distributorů: Market share distributorů 2015* [online]. [cit. 2016-08-11]. Dostupné z: <http://ufd.cz/files/article/96/marketshareufd2015.xls>

¹⁰⁰ Informace získány z emailové komunikace s Alicí Aronovou 3.8.-11.8.2016.

¹⁰¹ Tamtéž.

výuce využijí. CinemArt rovněž organizuje projekce v družinách *Bijásek* a ve spolupráci s regionálními kinaři přispívají projektu *Film a škola*. Důležitá je potom prý i motivace kinařů. *CinemArt pořádá pravidelně prezentace pro kinaře (s nabídkou titulů) a hlavně s přáním snížit nelegální projekce ve třídách z DVD. Součástí strategie je i motivace pedagogů (možnost v místním kině využít volňásky pro pedagogy, kteří rozhodují o mimoškolních aktivitách).*¹⁰²

Tyto programy si v *CinemArt* vypracovávají sami, neoslovují (stejně jako další níže zmiňovaní distributoři) specializované FAV iniciativy. Jejich předmětem jsou *kvalitní - většinou artové snímky*. Motivací společnosti je to, že si uvědomuje, o kolik oblíbenější jsou, *kteřé jsou spojené s „něčím navíc“: výtvarná soutěž, beseda s tvůrci, prohlídka kina a jejich technologií apod.* Dlouhodobě se taková péče o filmy a výchova mladého diváka *CinemArtu* vyplatí, jelikož diváky *učí pravidelně chodit do kina a přemýšlet o filmech.*¹⁰³

A co je podle Alice Aronové výsledkem? *Životnost (filmů) v kinech se prodlouží, než skončí na DVD a v televizním vysílání. O filmu se mluví, diváci na film přijdou do kina, navrátí se i po druhé, doporučí titul svým příbuzným a známým, v čase, kdy film by za normálních okolností ve velké konkurenci ostatních snímků zapadl.*

O vyšší návštěvnosti jako přímém důsledku práce s publikem mluví i Kristýna Háklová, programová koordinátorka distribuční společnosti *Film Europe*. *Jakákoliv přidaná hodnota se projeví na návštěvnosti a reakcích publika.*¹⁰⁴

Film Europe, velikostí prostřední distributor v ČR (14. ze 38 evidovaných, s podílem na trhu 0,8 %) ¹⁰⁵, se práci s publikem však věnuje prakticky pouze v podobě odborných úvodů při premiérách filmů. Z podstaty jejich distribučních titulů se jim jen zřídka povede přivést delegaci a uspořádat s ní besedu či master class. Jinak *Film Europe* se (středními a vysokými) školami komunikuje jen tak, že jim doporučuje tituly ze své nabídky (bez metodické podpory).¹⁰⁶

¹⁰² Informace získány z emailové komunikace s Alicí Aronovou 3.8.-11.8.2016.

¹⁰³ Tamtéž.

¹⁰⁴ Informace získány z emailové komunikace s Kristýnou Háklovou 3.8.-11.8.2016.

¹⁰⁵ *Unie filmových distributorů: Market share distributorů 2015* [online]. [cit. 2016-08-11]. Dostupné z: <http://ufd.cz/files/article/96/marketshareufd2015.xls>

¹⁰⁶ Tamtéž.

Do třetice se zmíníme o menší distribuční společnosti *Artcam* (podíl na trhu 0,3 %) ¹⁰⁷, která se soustředí na umělecké filmy pro menšinového diváka. Přemysl Martínek, bývalý ředitel společnosti, na otázky ohledně práce s publikem jejích titulů odpovídá tak, že takové filmy práci s publikem vyžadují jako nezbytnou péči. A tak se *Artcam* snaží ke každému filmu přivést jeho tvůrce (ať už ve spojení s festivalem, nebo sami). Dále se zmiňuje o diskuzích u filmů, jež nesou Téma. *U českých filmů se organizovali akce s tvůrci jak v rámci premiéry, tak dalších uvedení třeba v regionech. Ve spolupráci s Národní technickou knihovnou jsme naše filmy uváděli v prostoru knihovny, kam jsme vždy zvali tvůrce nebo kritika, který film doprovodil komentářem.* ¹⁰⁸ Pokud se titul nabízel využít pro školní účely (což bylo spíše výjimečně), snažili se ho doprovodit metodickými materiály. Ty buď přejímali ze zahraničí, jako např. pro film *Mezi zdmi* (rež. Laurent Cantet, Francie, 2008) ¹⁰⁹, nebo si vytvořili své vlastní (*Osmdesát dopisů*, Václav Kadrnka, ČR, 2010; *Bílá stuha*, rež. Michael Haneke, Německo/Rakousko, 2010). *U filmu Je to jen vítr* (pozn. rež. Benedek Fliegauf, Maďarsko/Německo, 2012) jsme na speciálních školních projekcích spolupracovali s *Jedním světem na školách* a s *Amnesty International*. Za motivace Artcamu takto s tituly nakládat Přemysl Martínek považuje: *diváci v případě nějaké přidané hodnoty lépe reagují, ale pouze na určitá představení, nikoliv na titul jako takový.* ¹¹⁰ Mimo PR efekt takových aktivit účasti tvůrců, debaty a programy pro školy přímo znamenaly vyšší návštěvnost filmu. Jak ale Martínek uzavírá: *Bohužel je to velmi náročný proces. Myslím, že proto, aby člověk dokázal přesvědčit školy, aby chodili do kina na váš obsah, musí na to mít minimálně jednoho zaměstnance...* ¹¹¹

Vedle klasických distributorů celovečerních, na trhu uplatnitelných filmů na české scéně existují ještě specifické případy distribuce rovnou zaměřené na filmovou výchovu.

Takovým případem distributora rovnou se orientujícího na práci se svým publikem je *Artnok* Petry Ptáčkové. Tato společnost vydala již dvě pásma krátkých animovaných filmů pro děti *Animáčky* doprovázené metodickými materiály. Ty spolu s doprovodnými programy šíří po ČR a nabízí zájemcům kinům, školám a volnočasovým organizacím. Zajímavé u Artnoku je to, že dramaturgii pásem staví na základě zkušebních projekci

¹⁰⁷ Unie filmových distributorů: Market share distributorů 2015 [online]. [cit. 2016-08-11]. Dostupné z: <http://ufd.cz/files/article/96/marketshareufd2015.xls>

¹⁰⁸ Informace získána z emailové komunikace s Přemyslem Martínkem 11.8.2016.

¹⁰⁹ Tento film byl nejúspěšnějším programem pro školy, dosáhl návštěvnosti 8000 žáků a studentů.

¹¹⁰ Tamtéž.

¹¹¹ Tamtéž.

s dětmi a pedagogy.¹¹² Právě v tom, primárně vyhovět filmově výchovným účelům, je Artnok v ČR jedinečný.

Ještě specifičtější případem je *Národní filmový archiv* jakožto distributor filmů v jeho správě. Tato instituce si ze svého titulu uvědomuje nutnost podporovat užívání filmu ve výuce a nabízí pro školní projekce a vzdělávací instituce své tituly za zvýhodněné půjčovní, konzultace dramaturgické i právní a v neposlední řadě projekce pro školy a programy pro děti v domovském kině *Ponrepo*. Archiv se rovněž poslední roky věnoval vývoji metodických materiálů k výběru svých filmů.¹¹³

¹¹² *Artnok film* [online]. [cit. 2016-08-10]. Dostupné z: <http://www.artnokfilm.cz/>

¹¹³ *Národní filmový archiv: Distribuce* [online]. [cit. 2016-08-11]. Dostupné z: <http://nfa.cz/cz/obchod-a-distribuce/distribuce-v-cr/>

D. Filmoví producenti & tvůrci

Vlastní zapojení českých filmových producentů do FAV je spíše nárazovější. Většinou stojí na konkrétních osobnostech, které si důležitost takového přístupu uvědomují a dohlížejí na jeho uskutečnění. Za krátkou historii českého filmového průmyslu je to výsadou převážně nezávislých produkčních společností se zaměřením na autorský film, které uvádějí ročně max. 1-3 snímky.

To potvrzuje i Alice Aronová, která na otázku, jakou roli v podpoření distribuce filmu FAV aktivitami hraje roli jeho producent odpovídá:

Pravdou je, že nejlépe se pracuje s českými tituly, kde můžete realizovat po domluvě a často i na přání producenta debaty po školních představeních s tvůrci včetně krátkých odborných úvodů k snímkům. Uvedu příklad - titul z roku 2008 Karamazovi scenáristy a režiséra Petra Zelenky, kdy delegace tvůrců k filmu (autor Petr Zelenka, producent Čestmír Kopecký, distributor Ivana Košuličová, PR filmu Alice Aronová) podnikla osm regionálních předpremiér po celé republice včetně speciální projekce pro studenty zlínské filmové školy. Tyto akce nalákaly diváky do kin a především upozornily na důležitost a nadčasovost klasiky, význam tohoto snímku nejen pro pedagogy (jako doplněk výuky světové literatury k dílu F. M. Dostojevského), ale i pro mladé publikum...¹¹⁴

Čestmír Kopecký tehdejší přístup potvrzuje a dodává, že v rámci uvedení tohoto titulu do kin byla vydána i brožura – jakýsi divadelní program, který byl zdarma dáván divákům v kinech. Obsahoval informace o předloze (analýzu vrcholného Dostojevského díla *Bratři Karamazovi* v literatuře, v divadle i ve filmu), o životě F. M. Dostojevského a v neposlední řadě uváděl rozhovory s tvůrci. Dalším doprovodným programem potom byl rozhlasový pořad s podobným obsahem za účasti odborníků a autorů, který byl pravidelně vysílán v partnerských radiích (*Český rozhlas, Radio 1*). Jednalo se prý o službu reciproční – nepřímá propagace filmu vs. kvalitní náplň programu.¹¹⁵

Dalším výjimečným počinem, který tu pro pestrost zmíníme, je spolupráce produkční společnosti *MAUR film* Martina Vandase s francouzským distributorem *Cinema Public Films*. Ten se zaměřuje na dětského filmové diváka systematicky (tedy filmově-

¹¹⁴ Informace získány z emailové komunikace s Alicí Aronovou 3.8.-11.8.2016.

¹¹⁵ Informace získány v osobním rozhovoru 8.8.2016 v Praze.

výchovně) – tituly v jejich distribuci jsou kratší a doplněné pracovními materiály, programy pro děti i pedagogy. Jedna povídka filmu *Fimfárum – Do třetice všeho dobrého* (rež. Vlasta Pospíšilová, Kristina Dufková, ČR, 2011) se tak díky této společnosti dostala do francouzské distribuce. V 50 kopiích běžela ve francouzských kinech po více než 3 měsíce. Její uvedení tam bylo doplněno názornými edukačními kufříky s loutkami. Divákům bylo umožněno vyzkoušet si je na místě-přímo v kině, stejně tak byly filmové originální dekorace vystaveny v předsálí. Celý tento program byl podpořen grantem francouzské národní agentury *Centre national du cinéma et de l'image animée*.¹¹⁶ Navíc byl projekt pod názvem *Le Jardinier qui voulait être roi* následně zařazen na seznam filmů pro neslyšící a pro školy asociací artových kin L'AFCAE (l'Association française des cinémas d'art et d'essai). *Znamená to, že je následně doporučován v rámci sítě sdružující více jak tisíc kin snažících se uvádět náročný umělecký program či filmy pro děti*.¹¹⁷

V tomto případě FAV posloužila jako přímá linka, kterou se česká filmová produkce dostala do francouzské distribuce (což se děje velice výjimečně). Zajímavé je, že na tuto cestu Fimfára momentálně navázal film *Pat a Mat ve filmu* (2016) z produkce studia *Pat a Mat* a distribuce *Bohemia Motion Picture*. Do francouzské distribuce půjde v září 2016.¹¹⁸

Tolik dva inspirativní příklady z českého prostředí. Další zmíníme krátce. Opět to není komplexní výčet FAV aktivit filmových producentů v průběhu věků českého filmu. Vybíráme modelové příklady z nedávné současnosti spíše za účelem pokrýt jejich spektrum, než kvantitativně obsáhnout všechny:

Případem nadstandardního zacházení s AV dílem ze své produkce je distribuční pásmo, jež k tomu přímo vybízí - pásmo k filmu *Rosa & Dara a jejich velká dobrodružství* (rež. Martin Duda, ČR, 2015) produkční společnosti *Bionaut*. Toto pásmo je doplněno pracovními listy a některé z jeho uvedení v kinech bylo doprovázeno tvůrčími dílnami a diskuzemi s tvůrci.¹¹⁹

¹¹⁶ Informace získány z emailové korespondence s Martinem Vandasem 11.-14.8.2016.

¹¹⁷ Novinky: Fimfárum ve Francii. *České centrum: Paříž* [online]. [cit. 2016-08-11]. Dostupné z: <http://paris.czechcentres.cz/cs/novinky/fimfarum-ve-francii/>

¹¹⁸ Les Nouvelles Aventures de Pat et Mat. *Cinema Public Films* [online]. [cit. 2016-08-11]. Dostupné z: <http://www.cinema-public-films.com/pages/patmat2/>

¹¹⁹ Pracovní listy k Rose & Daře stejně jako celkovou distribuční strategii lze nahlédnout tady: <http://rosadara.tv/>

Společnost *Nutprodukce* k rovněž středometrážnímu animovanému filmu *Až po uši v mechu* (rež. Filip Pošivač, Barbora Valecká, ČR, 2015) připojila animační dílny pro rodiny s dětmi vedené přímo autorkou-animátorkou Barborou Valeckou.¹²⁰

K celovečernímu loutkovému filmu Jana Baleje *Malá z rybárny* (ČR, 2015) produkční společnost *Miracle Films* zorganizovala doprovodné akce typu setkání s tvůrci přímo v ateliéru při výrobě nebo výstavu loutek a dekorací s netradiční projekcí.¹²¹

Produkce Třeštíková spolupracuje s projektem *Doc Alliance Academy* i *Jedním světem na školách*. Jejich film *Soukromý vesmír* (rež. Helena Třeštíková, ČR, 2012) je zařazen do katalogu streamovaných filmů *DAA* s vypracovanou metodikou pro potřeby výuky na SŠ, další filmy z jejich produkce najdeme na portálu Jeden svět na školách.¹²²

Společnost *Negativ* v roce 2014 uvedla rodinný film *Modrý tygr* (rež. Petr Oukropec, ČR, 2014) spolu s rozsáhlejším doprovodným programem – webová hra a materiály k filmu ve spolupráci s ČT:D, pracovní listy obsahující soutěž pro školní kolektivy i jednotlivé děti, samozřejmě bylo putování po festivalech a besedování s tamějšími diváky.¹²³

Nezávislá produkční společnost *Endorfilm* v roce 2013 uspořádala bezprecedentní zkušební studentskou předpremiéru filmu *Eugéniové* (rež. Pavel Štingl, ČR, 2013) na Gymnáziu Jana Keplera v Praze a zapojil tak studenty do kritické analýzy díla.¹²⁴ Rovněž cyklus filmů v režii Dana Přibáně z této produkce *Trabantem Hedvábnou stezkou* (ČR, 2007), *Trabantem napříč Afrikou* (ČR, 2009), *Trabantem Jižní Amerikou* (ČR, 2014) je doprovázen přednáškami (převážně cestopisně).¹²⁵

Společnost První veřejnoprávní Čestmíra Kopeckého mezi lety 2009-11 publikovala cykly v režii Martina Šulíka *Zlatá šedesátá a 25 ze šedesátých aneb Československá nová vlna* z československé filmové historie souhrnně pod titulem *Československá*

¹²⁰ Až po uši v mechu. *Facebo ok* [online]. [cit. 2016-08-11]. Dostupné z: <https://www.facebook.com/A%C5%BD-PO-U%C5%A0I-V-MECHU-o-josefce-a-bert%C3%ADkovi-103233646450275/?fref=ts>

¹²¹ Malá z rybárny. *Miracle Films* [online]. [cit. 2016-08-11]. Dostupné z: http://miraclefilm.cz/cz/little_01.html

¹²² Náhled na DAA zpracování filmu pro FAV: <http://www.daacademy.org/cs/lessons/soukromy-vesmir-0>

¹²³ Modrý tygr. *D: ČT* [online]. [cit. 2016-08-11]. Dostupné z: <http://decko.ceskatelevize.cz/modry-tygr>

¹²⁴ Archiv novinek. *Eugéniové* [online]. [cit. 2016-08-11]. Dostupné z: <http://www.eugeniove.cz/cz/novinky>

¹²⁵ Přednášky. *Trabantem napříč Tichomořím* [online]. [cit. 2016-08-11]. Dostupné z: <http://tichomori.transtrabant.cz/>

kinematografie šedesátých let. Tento v podstatě již FAV naplňující formát byl ještě doplněn historiografickými materiály.¹²⁶

Jasně se ukazuje, že FAV aktivity lze navázat jen na filmy vyhovující žánrem, tématem či tvůrčím pojetím. Ukazuje se, že k filmům rodinným a mířeným na děti se doprovodné programy nabízejí přirozeněji.

Zároveň je ale nutné zdůraznit, že kdybychom chtěli být důslední a udělat opravdu spravedlivou rešerši zapojení českých filmových producentů do FAV, museli bychom se mnohem více odvážit do praxe a pomocí řízených rozhovorů pořídit kvantitativní i kvalitativní data přímo od nich všech.

E. Mezinárodní projekty

Speciálně ještě stojí za to zmínit několik (málo) mezinárodních projektů, do kterých jsou zapojeny instituce českého filmového průmyslu prostřednictvím programu Kreativní Evropy – Audience Development – Film Literacy. Mimo již popsanou *Doc Alliance Academy* jsou to:

CinEd

Asociace českých filmových klubů navazuje na *Film a škola* účastí v mezinárodním projektu pod vedením *Institut Français*. Iniciativa sedmi organizací v rámci projektu cílí na posilování FAV dětí a mládeže. Prostřednictvím online platformy – databáze evropských filmů všech druhů spolu s výukovými materiály – chtějí rozvíjet *developing skills for understanding and critically watching films, analysing and appreciating film content, cinematography and technical aspects*. *This will in turn contribute to development of the European film industry*.¹²⁷

¹²⁶ Zlatá šedesátá. Čestmír Kopecký: *První veřejnoprávní* [online]. [cit. 2016-08-11]. Dostupné z: [http://www.cestmir.cz/projekty-9.html?do\[loadData\]=1&itemKey=cz_1](http://www.cestmir.cz/projekty-9.html?do[loadData]=1&itemKey=cz_1)

¹²⁷ Project Details: CinEd, European Cinema Education for Youth. Creative Europe: Projects [online]. [cit. 2016-07-31]. Dostupné z: <http://ec.europa.eu/programmes/creative-europe/projects/ce-project-details-page/?nodeRef=workspace://SpacesStore/a6d2b733-db07-43c2-9893-d43e2e908ccf>

Scope 100

Dalším projektem podpořeným Kreativní Evropou je toto partnerství mezi *Aerofilms* a dalšími pěti evropskými distributory. Jeho podstata tkví v zapojení publika do distribuční strategie k uvedení filmu na základě jejich výběru.¹²⁸

KineDok

Organizátorem původně českého projektu je Institutu dokumentárního filmu. Spolu s bergenským a krakovským filmovým festivalem, rumunským Jedním světem, záhřebským a budapeštským filmovým producentem a slovenským distributorem budují alternativní distribuční síť pro autorské dokumenty založenou na práci s publikem. Autoři se svými filmy jdou přímo za diváky na jejich oblíbená místa, „hybnou silou projektu jsou místní distributoři a komunity mladých lidí se zájmem o autorský dokument. Na projekce navazují debaty s autory filmů či odborníky v daném oboru.“¹²⁹

Podle názoru autorky, výše zmíněné projekty představují ty nejkoncepčnější/nejefektnější nástroje, které se momentálně pro českou FAV nabízí. Internetové platformy jako *CinEd* a *Doc Alliance Academy* znamenají bezbariérovou a srozumitelnou možnost FAV, projekty jako *Scope 100* kreativně a neotřele zapojují diváka do činností, u nichž je zvyklý být přítomný pouze výsledku, *KineDok* zase sympaticky spojuje a propojuje na lidské úrovni. U online databází filmu se však nabízejí obavy, zda jejich virtuální existence nezabraňuje jejich masivnějšímu užívání ve výuce / v rámci neformálního vzdělávání. Učitele ze základních a středních škol je z autorčiny zkušenosti totiž potřeba nadchnout a představit jim možnosti, jež konkrétní iniciativa nabízí, osobně.

¹²⁸ O projektu. *Scope 100* [online]. [cit. 2016-07-31]. Dostupné z: <http://www.scope100.cz/>

¹²⁹ O projektu. *KineDok* [online]. [cit. 2016-07-31]. Dostupné z: <http://kinedok.net/about?locale=cz>

5. Budoucnost spolupráce českého filmového průmyslu a FAV

Na základě předešlých odstavců je evidentní, že česká situace v probíraném tématu je i navzdory malému měřítku pestrá a tvořivá. V porovnání se zmíněnými zahraničními příklady dobré praxe je však zjevné, čeho se jí nedostává. Systému.

V současnosti v ČR *práce s publikem* v systémových podporách figuruje akorát v opakovaně zmiňovaném dotačním programu *Kreativní Evropy*. Filmová výchova je dále podokruhem dotačního řízení *Odboru média a audiovizuální MKČR* a dotačního okruhu *Vzdělávání a výchova v oblasti kinematografie Státního fondu kinematografie*. V obou jsou jednou ročně rozdělovány přibližně odpovídající částky. Od počátku existence podokruhu SFK, fond od roku 2014 ve výzvách nabídl k přerozdělení a rozdělil:

2014 – 1 mil. Kč - 1 mil. Kč¹³⁰

2015 - 2, 5 mil. Kč – 1, 248 mil. Kč¹³¹

2016 – 2 mil. Kč – 2 mil. Kč¹³²

Snížení částky k rozdělení v roce 2016 SFK odůvodňuje tím, že v minulém roce nebyla vyčerpána. Letos se sice do výzvy přihlásilo o 4 projekty více, podpora však ve většině zůstala projektům z minulých let. Strategie fondu je totiž taková podporovat již tradiční projekty, *kteřé přicházejí s konkrétním programem práce s laickou veřejností (nejčastěji dětmi a mládeží), s reálnými výsledky, ověřenou metodikou a odborným realizačním týmem.*¹³³ Mezi žadateli byla v roce 2016 i minulých většina FAV organizace. Výjimkou je pouze zmiňovaný projekt *Aeroškola*. Pravidelně žádá (střídavě úspěšně) o podporu *Asociace českých filmových klubů* a *Anifilm*, jemuž však

¹³⁰ *Vzdělávání a výchova v oblasti kinematografie: Výzva č. 2014-8-2-8 - Projekty na podporu filmové výchovy ve školním roce 2014-2015. Státní fond kinematografie [online]. [cit. 2016-08-10]. Dostupné z: <http://fondkinematografie.cz/assets/media/files/vysledky%20rozhodovani/cerven%202014/rozhodnuti%20filmova%20vychova%202014-8-2-8.pdf>*

¹³¹ *Vzdělávání a výchova v oblasti kinematografie: Výzva č. 2015-8-1-3 - Projekty na podporu filmové výchovy ve školním roce 2015-2016. Státní fond kinematografie [online]. [cit. 2016-08-10]. Dostupné z: <http://fondkinematografie.cz/assets/media/files/vysledky%20rozhodovani/2015/kveten%202015/rozhodnuti%20vychova%202015-8-1-3.pdf>*

¹³² *Vzdělávání a výchova v oblasti kinematografie: Výzva č. 2016-8-1-4 Podpora filmové výchovy ve školním roce 2016-2017. Státní fond kinematografie [online]. [cit. 2016-08-10]. Dostupné z: <http://fondkinematografie.cz/assets/media/files/vysledky%20rozhodovani/2016/cerven2016/2016-8-1-4%20filmova%20vychova%202016-2017.xlsx>*

¹³³ *Vzdělávání a výchova v oblasti kinematografie: Výzva č. 2016-8-1-4 Podpora filmové výchovy ve školním roce 2016-2017. Hodnocení. Státní fond kinematografie [online]. [cit. 2016-08-10]. Dostupné z: <http://fondkinematografie.cz/assets/media/files/vysledky%20rozhodovani/2016/cerven2016/filmova%20vychova%20hodnoceni%20web.pdf>*

ani jednou jeho žádost o finance na školu animace podpořena nebyla. V roce 2014 dostal dotaci na *Podporu pedagogů a institucí filmové výchovy v ČR Národní filmový archiv*. To bylo ovšem navzdory dalším žádostem v dalších letech naposledy.

Ve vzduchu je však cítit naděje na změnu. Totiž i přes *opožděný vývoj, jež je možné zaznamenat nejen v zásadním nedostatku dat, ale také v celospolečenské diskusi a konsensu nad významem filmové gramotnosti*,¹³⁴ se začínají objevovat signály, že veřejné instituce si jsou významu FAV vědomy a hodlají tuto oblast podporovat. Na *Odboru médií a audiovize* se jedná o zřízení speciálního oddělení pro mediální a filmovou výchovu. Během posledního roku byla pod Národním filmovým archivem ustavena již zmíněná *Pracovní skupina pro podporu filmové a audiovizuální výchovy*, která sdružuje experty, profesionály a pedagogy z oblastí FAV a má za cíl podporovat rozvoj infrastruktury pro FAV. *Státní fond kinematografie* si pro svou dlouhodobou koncepci, jež právě zpracovává, plánuje zadat studii stávající situace FAV v ČR. Z této studie může vycházet i budoucí koncepce FAV – snad konečně jakási národní strategie FAV, kterou ČR na rozdíl od svých evropských sousedů stále ještě nemá.

Celkově vzato, česká FAV je právě v situaci, kdy ze všeho nejvíce potřebuje formální sebepotvrzení.

Z pohledu autorky je v první řadě potřeba:

- Aby se Ministerstvo kultury domluvilo s Ministerstvem školství, mládeže a tělovýchovy na funkčním systému podpory FAV.
- Aby Ministerstvo školství kladlo větší důraz na existenci FAV ve výuce, případně revidovalo Rámcové vzdělávací plány.
- Aby se inicioval hlubší výzkum stávající situace FAV v ČR se sběrem dat.
- Aby se na základě tohoto výzkumu ministerstva společně zasadili o vznik národní strategie FAV (ať už ve své vlastní režii, či v rámci Národního filmového archivu, nebo Státního fondu kinematografie), strategie, která by objasnila a ustálila terminologii v oblasti FAV a podle které by se subjekty ve FAV stejně jako jejich partneři orientovali.

¹³⁴ BEDNAŘÍK, Pavel. *Filmová výchova, gramotnost a vzdělávání v Evropě*. Praha: 2016. 8 s.

Jak se totiž píše ve studii *Screening Literacy*:

*The strongest models of provision are those with national strategies jointly devised/endorsed by both Culture and Education ministries, with strong industry support, and we found few examples of this.*¹³⁵

Dále se zdá, že rezervy má i strana aktérů FAV. Navzdory podpoře *Mediadesk* a velkému poli působnosti nabízenému *Kreativní Evropou* české iniciativy dosud zvládly získat dotaci na své činnosti – zapojit se mezinárodně jen minimálně. V lokálních výzvách jsou rezervy taktéž.

K zapojení filmových distributorů a producentů do FAV by jistě docházelo častěji a ve větších měřítkách, kdyby jim byly ze strany FAV organizátorů nabízeny konkrétní možnosti.

Vize nás všech by tedy ideálně měla obnášet rovnoměrné zapojení institucí z oblasti filmu, kultury, školství a vzdělávání se společným cílem – nastavit systém podpory a institucionálního zázemí filmové výchovy v ČR.

Můžeme se zde inspirovat výše popsanou organizací *Into Film*. V České republice stejně jako ve Velké Británii by z iniciativy státu mohla být zřízena centrální instituce filmové/audiovizuální výchovy, která by fungovala jako státní příspěvková organizace, financována z většiny zřizovatelem, postupně třeba s přispěním asociací filmového průmyslu. Právě takováto instituce s deklarovanou autoritou by se mohla stát tím pravým koordinátorem FAV, který by propojoval všechny dotčené. Mohla by být rovnocenným partnerem pro kinaře, distributory a producenty. Mohla by získat patrony – filmové tvůrce a profesionály. Mohla by zprostředkovávat spolupráci při tvorbě nástrojů FAV. Například mezi filmovými distributory a organizacemi FAV na vypracování metodik ke konkrétním titulům v distribuci společností, užívané potom v rámci aktivit organizací. Anebo pro školy tak potřebné databáze AVD, ukázek, klipů s vypracovanými metodikami a návody k aktivitám. Role takové instituce by byla rovněž popularizační a *lobbystická*. A také by byla jakožto koordinátor „všeho“ vhodná pro sběr tvrdých dat o FAV v ČR, který je nezbytný pro další postupy v této oblasti.

Zůstaneme-li u možností přispět k tomuto, jež se nabízejí pro filmový průmysl, zdá se, že cestou by mohly být tyto modely zapojení těchto subjektů. Částečně

¹³⁵ *Screening Literacy: Executive Summary* [online]. British Film Institute, 2013 [cit. 2016-08-04]. Dostupné z: <http://edition.pagesuite-professional.co.uk//launch.aspx?pbid=25c57922-2908-45b5-b752-e891849e520f>

se už samozřejmě dějí, je třeba podpořit jejich rozšiřování, částečně se jedná o modely pro české prostředí nové:

Provozovatelé kin

- navázání provozu kina přímo na FAV aktivity (viz kapitola příkladů dobré praxe 2);
- spolupráce s aktéry FAV – př. nabídka prostoru pro konání jejich akcí, oslovení pro vypracování programů na míru;
- navazování a posilování vazeb s teritoriálně spadajícími školami a jejich konkrétními pedagogy;
- iniciování spolupráce s distributory a producenty na FAV aktivitách;
- skrze Asociaci provozovatelů kin podpořit snahy o formalizaci FAV, ať už účastí v Pracovní skupině pro podporu filmové a audiovizuální výchovy, nebo apelem na ministerstvech.

Filmoví producenti a distributoři

- producentské projekty přímo v rámci FAV (viz kapitola 2);
- iniciování práce s filmy v distribuci (debaty s tvůrci, doprovodné workshopy, u filmů, kde si o to zpracování říká vzdělávací programy, pracovní listy, multimediální prezentace) – ve vlastní režii i ve spolupráci s organizacemi FAV;
- zapojení jednotlivců či asociací do formální struktury FAV (př. v rámci Pracovní skupiny pro FAV);
- postavení se za formální struktury FAV před oficiálními autoritami, vyvolání veřejné podpory této oblasti prostřednictvím asociací (Asociace producentů v audiovizi, Unie filmových distributorů);
- spolupráce s provozovateli kin – systematické zapůjčování distribučních titulů, ke kterým kinaři / FAV iniciativy vyvinou FAV aktivity;
- systematická spolupráce s oblastí formálního i neformálního vzdělávání na půjčování filmů pro jejich FAV aktivity;
- finanční podpora FAV oblasti, ať už jednotlivými subjekty anebo prostřednictvím asociací, ať už jedné konkrétní aktivity nebo institucionálního zázemí;
- budování publika VOD (spolu s doprovodnými akcemi typu Scope100).

Filmové festivaly

- zapojení studentů a mladých lidí do dramaturgie a produkce festivalů;
- spolupráce s filmovými distributory a producenty na doprovodných FAV programech;
- sestavování pásem filmů s doprovodnými materiály pro výuku a neformální FAV a jejich zpřístupnění široké veřejnosti;
- jako vedlejší, celoroční činnost budovat FAV projekty typu Doc Alliance Academy či Jeden svět na školách.

Televize

- zapojení veřejnoprávní TV do popularizace FAV;
- vlastní mediálně-výchovné projekty (přímo v programu TV, anebo jako doprovodná aktivita na internetu).

Společným jmenovatelem všech těchto modelů by měla být spolupráce. Spolupráce všech článků napříč sektory filmového průmyslu, školství a neziskového sektoru. Navíc (nebo spíš od základu) podporovaná strategickým plánem a patronována ministerstvy.

Závěr

Za *práci s publikem* v audiovizi můžeme považovat jakoukoli nadstandardní péči věnovanou u příležitosti uvádění filmu, potažmo všech audiovizuálních děl.

Její podmnožina *filmová/audiovizuální výchova* (zkratkou FAV) je taková práce s publikem, jež má za cíl rozvíjet v publiku těchto audiovizuálních obsahů kritické myšlení, povědomí o podmínkách jejich vzniku, vyjadřovacích prostředcích audiovize, zasazují je do kulturního a společenského kontextu.

Práce s publikem vnáší do vztahu filmového průmyslu a diváků prvek interaktivity. Pro jednosměrně orientovaný filmový průmysl znamená jedinečnou možnost zapříst se svými diváky dialog. Filmová/audiovizuální výchova jako specifická součást práce s publikem může přinést benefity pro obě strany. Publikum se dozvídá o audiovizi, učí se číst její obsahy – posiluje své nadšení, kinaři, distributoři a producenti se na oplátku dozvídají o svém publiku, navazují s ním vztah a učí se číst v něm. Navíc si práci s dětským publikem mohou přímo budovat své publikum budoucí.

Filmová/audiovizuální výchova se soustředí v první řadě na mladé diváctvo. Tomu přispívá možnost jejich plošného oslovení na školách i priority dotačních a podpůrných systémů. Ty fungují hlavně na nadnárodní úrovni – př. dotační okruh *Kreativní Evropa* či iniciativa *Europa Cinemas*.

V Evropě existuje několik příkladů systematické spolupráce filmového průmyslu a oblasti filmové/audiovizuální výchovy. Provozovatelé kin rozšiřují své aktivity o propracovanou nabídku programů pro školy, pedagogy i veřejnost (*Folkets Bio*), distributoři své tituly zapůjčují filmovým klubům a metodickým portálům, případně si doprovodné akce a materiály sami vypracovávají (*Nowe Horyzonty*), filmoví producenti jsou hosty, spolupořadatelé FAV aktivit, učí mladé diváky svému řemeslu (*Film Space & Film Distributor's Association: 100*). Všechny články řetězce potom přispívají finančně, organizačně, patronsky centřům filmové/audiovizuální výchovy (*Into Film*).

Česká práce s publikem – filmová/audiovizuální výchova je srovnatelně rozmanitá jako v ostatních evropských zemích. Aspoň v malém měřítku se jí účastní všechny články filmového průmyslu. Existuje malý okruh FAV aktivit, které se (i za přispění filmového průmyslu) konají tradičně. Snad mimo internetové databáze je jejich záběr ale nespojitý. Ke spolupráci mezi jednotlivými články dochází nesystematicky a málo.

Zasazení filmové/audiovizuální výchovy do infrastruktury národní kinematografie bychom tak popsali jako zatím spíše neinstitucionalizované, nesystematizované iniciativy, až příliš často dobrovolné, které jsou nejčastěji prováděny neziskovými organizacemi. K dospělému publiku se nejpřirozeněji dostávají v rámci doprovodných programů k představením v kinech či prostřednictvím festivalů. K tomu mladému prostřednictvím formální výuky. Cesta filmu do škol je ale náročná, závisí na nadšení konkrétních pedagogů, nabídkách kin a distributorů. Chybí systematická řešení, hlavní koordinátor FAV, její národní strategie. Další vývoj momentálně závisí hlavně na oficiálních autoritách – *Ministerstvu kultury a Ministerstvu školství, mládeže a tělovýchovy*. Přispět však mohou také aktéři jak filmového průmyslu, tak samotné filmové/audiovizuální výchovy. Např. prohloubením spolupráce anebo efektivnějším využíváním evropských nástrojů podpory.

Situace se vyvíjí pozitivně, ale pomalu. Zahraniční příklady dobré praxe by nám leckdy mohly být inspirací.

Tato práce se nesnaží být komplexním přehledem, jediné co je v jejích silách, je dát obecnou představu o české situaci na základě evropského srovnání. Jednotlivá podtémata by si zasloužila plošnější a hlubší výzkum, zahrnující řízené rozhovory i sběr tvrdých dat.

Soupis citací použitých pramenů a literatury

ADORNO, T. W., HORKHEIMER, M. *Dialektika osvícenství: filosofické fragmenty*. Praha : OIKOYMENH, 2009. Knihovna novověké tradice a současnosti. ISBN 978-80-7298-267-7.

Aeroškola: Filmová výchova pro děti, školy i dospělé [online]. [cit. 2016-08-10]. Dostupné z: <http://www.aeroskola.cz/>

Archiv novinek. *Eugéniové* [online]. [cit. 2016-08-11]. Dostupné z: <http://www.eugeniove.cz/cz/novinky>

Artnok film [online]. [cit. 2016-08-10]. Dostupné z: <http://www.artnokfilm.cz/>

ARTS COUNCIL ENGLAND. *Audience Development*. In: Grants for the Arts [on-line] 2016. [cit. 25. 7. 2016] Dostupné na: http://www.artscouncil.org.uk/information-sheets?search_api_views_fulltext=audience+development

Až po uši v mechu. *Facebook* [online]. [cit. 2016-08-11]. Dostupné z: <https://www.facebook.com/A%C5%BD-PO-U%C5%A0I-V-MECHU-o-josefce-a-bert%C3%ADkovi-103233646450275/?fref=ts>

BEDNAŘÍK, Pavel. *Filmová/audiovizuální výchova v ČR 2016*. Praha: Kancelář Kreativní Evropa, 2016. 16 s.

BEDNAŘÍK, P. *Filmová výchova, gramotnost a vzdělávání v Evropě*. 1. vyd. Praha : NAMU. 2016. (v tisku)

Creative Europe - MEDIA - Audience development. *ECEA - Education, Audiovisual and Culture Executive Agency Service tools* [online]. 2016 [cit. 2016-07-21]. Dostupné z: https://eacea.ec.europa.eu/creative-europe/actions/media/audience-development_en

DEML, J., HANUS, L., LIŠKOVÁ, M.. *RE: Publikum: Možnosti spolupráce s publikem ve 21. století* [online]. 2. Praha: Česká kancelář programu Kultura nákladem Institutu umění – Divadelního ústavu, 2013 [cit. 2016-07-21]. ISBN 978-80-7008-319-2. Dostupné z: http://www.programculture.cz/cs/re_publikum-2013

Dissemination Platform. *European Commission* [online]. [cit. 2016-07-26]. Dostupné z: <http://ec.europa.eu/programmes/creative-europe/projects/>

Doc Alliance Academy [online]. [cit. 2016-07-26]. Dostupné z: <http://www.daacademy.org>

DVOŘÁKOVÁ, T., BEDNAŘÍK, P. *Slovník: Filmová výchova*. In: film/výchova [online]. Praha, Národní filmový archiv/Free Cinema o.p.s., 2016 [cit. 2016-07-20]. Dostupné z: <http://filmvychova.cz/cz/metodika/slovník/>

Europa Cinemas [online]. Europa Cinemas, 2016 [cit. 2016-07-24]. Dostupné z: <http://www.europa-cinemas.org/en/Network/About-Europa-Cinema>

FDA 100: Educational Resource. *The Film Space* [online]. [cit. 2016-07-27]. Dostupné z: <http://thefilmSPACE.org/fda100/>

Film a škola. *Film/výchova: Kdo je kdo* [online]. [cit. 2016-07-31]. Dostupné z: <http://filmvychova.cz/cz/kdo-je-kdo/film-a-skola>

Film Literacy Advisory Group: EU Film Education Framework 2014 [online]. [cit. 2016-08-10]. Dostupné z: <https://filmliteracyadvisorygroup.wordpress.com/>

Film Literacy Initiatives 2014 [online]. Creative Europe Desk Berlin-Brandenburg, Denmark and Poland, 2014 [cit. 2016-07-26]. Dostupné z: <http://www.nfi.no/mediadesk/aktuelt/attachment/130463?download=true&ts=1481bc8543b>

Folkets Bio [online]. 2016 [cit. 2016-07-26]. Dostupné z: <https://www.folketsbio.se/om-folkets-bio/>

International Documentary Film Festival Amsterdam [online]. [cit. 2016-07-26]. Dostupné z: <https://www.idfa.nl/industry/idfacademy/about.aspx>

Into Film: Annual Report 2014/2015 [online]. 2015 [cit. 2016-07-27]. Dostupné z: <https://intofilm-resources-production.s3.amazonaws.com/intofilm-production/636/intofilm-annual-review-2014-2015.pdf>

Into Film [online]. [cit. 2016-07-27]. Dostupné z: <https://www.intofilm.org>

Jeden svět na školách: Co je to JSNŠ? [online]. [cit. 2016-08-10]. Dostupné z: https://www.jsns.cz/cz/article/6/O_jsns.html

KINO ART: Co je Kinoskola [online]. [cit. 2016-08-10]. Dostupné z: <http://kinoart.cz/kinoskola/co-je-kinoskola/>

Kreativní Evropa: Dílčí program MEDIA [online]. 2016 [cit. 2016-07-22]. Dostupné z: <http://www.mediadeskcz.eu/funding/detail/281>

Kinodvor [online]. 2016 [cit. 2016-07-26]. Dostupné z: <http://www.kinodvor.org/>

Les Nouvelles Aventures de Pat et Mat. Cinema Public Films [online]. [cit. 2016-08-11]. Dostupné z: <http://www.cinema-public-films.com/pages/patmat2/>

Letní filmová škola: O festivalu [online]. [cit. 2016-08-10]. Dostupné z: <http://www.lfs.cz/festival/o-festivalu/>

Malá z rybárny. Miracle Films [online]. [cit. 2016-08-11]. Dostupné z: http://miraclefilm.cz/cz/little_01.html

MCQUAIL, D. *Úvod do teorie masové komunikace*. 4., rozš. a přeprac. vyd. Praha : Portál, 2009. ISBN 978-80-7367-574-5.

Mediální a filmová výchova. Ministerstvo kultury [online]. 2016 [cit. 2016-07-22]. Dostupné z: <https://www.mkcr.cz/medialni-a-filmova-vychova-41.html>

MIL Project: Media and Information Literacy for teachers [online]. [cit. 2016-08-10]. Dostupné z: <http://www.mil-project.org/>

Modrý tygr. D: ČT [online]. [cit. 2016-08-11]. Dostupné z: <http://decko.ceskatelevize.cz/modry-tygr>

Národní filmový archiv: Distribuce [online]. [cit. 2016-08-11]. Dostupné z: <http://nfa.cz/cz/obchod-a-distribuce/distribuce-v-cr/>

Novinky: Fimfárum ve Francii. České centrum: Paříž [online]. [cit. 2016-08-11]. Dostupné z: <http://paris.czechcentres.cz/cs/novinky/fimfarum-ve-francii/>

Nowe Horyzonty Edukacji Filmowej [online]. [cit. 2016-07-26]. Dostupné z: <http://www.nhef.pl/edukacja/>

O klubu. Kino Vlast [online]. [cit. 2016-07-31]. Dostupné z: <http://www.kinovlast.cz/o-klubu.htm>

O projektu. KineDok [online]. [cit. 2016-07-31]. Dostupné z: <http://kinedok.net/about?locale=cz>

O projektu. Scope 100 [online]. [cit. 2016-07-31]. Dostupné z: <http://www.scope100.cz/>

Práce s publikem. *Kreativní Evropa* [online]. 2016 [cit. 2016-07-21]. Dostupné z: <http://www.kreativnievropa.cz/cs/prace-s-publikem/>

Project Details: CinEd, European Cinema Education for Youth. Creative Europe: Projects [online]. [cit. 2016-07-31]. Dostupné z: <http://ec.europa.eu/programmes/creative-europe/projects/ce-project-details-page/?nodeRef=workspace://SpacesStore/a6d2b733-db07-43c2-9893-d43e2e908ccf>

Přednášky. Trabantem napříč Tichomořím [online]. [cit. 2016-08-11]. Dostupné z: <http://tichomori.transtrabant.cz/>

Rámcové vzdělávací programy. *Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy* [online]. Praha, 2016 [cit. 2016-07-22]. Dostupné z: <http://www.msmt.cz/vzdelavani/skolstvi-v-cr/skolskareforma/ramcove-vzdelavaci-programy>

SLATINŠEK, Petra a Barbara KELBL. *Kinobalon: A Reflection on the Conception of the Programme* [online]. Kinodvor, 2015, s. 18 [cit. 2016-07-25]. Dostupné z: <http://www.kinodvor.org/en/kinobalon/>

Studio Scala: O programu [online]. [cit. 2016-08-10]. Dostupné z: <http://www.kinoscala.cz/cz/cyklus/studio-scala-249/info>

THOMPSON, K. a BORDWELL, D. *Dějiny filmu: přehled světové kinematografie*. Praha: AMU. 2007. ISBN 978-80-7331-091-2. 15 s.

TOMKIEL, Kamila. *The New Horizons Association* [online]. In: . s. 40 [cit. 2016-08-10]. Dostupné z: http://www.nhef.pl/edukacja/pliki/eduwgrane2010/file/new_horizons_of_film_education.pdf

Screening Literacy: Case Studies [online]. British Film Institute, 2013 [cit. 2016-08-04]. Dostupné z: <http://edition.pagesuite-professional.co.uk//launch.aspx?eid=f04523a5-46c5-471d-a466-441e23031aa7>

The Economy of Culture in Europe [online]. KEA European Affairs. European Commission, 2006, s. 355 [cit. 2016-07-21]. Dostupné z: ec.europa.eu/culture/library/studies/cultural-economy_en.pdf

Unie filmových distributorů [online]. [cit. 2016-08-11]. Dostupné z: <http://ufd.cz/>

Unie filmových distributorů: Market share distributorů 2015 [online]. [cit. 2016-08-11].
Dostupné z: <http://ufd.cz/files/article/96/marketshareufd2015.xls>

Vzdělávání a výchova v oblasti kinematografie: Výzva č. 2014-8-2-8 - Projekty na podporu filmové výchovy ve školním roce 2014-2015. *Státní fond kinematografie* [online]. [cit. 2016-08-10]. Dostupné z: <http://fondkinematografie.cz/assets/media/files/vysledky%20rozhodovani/cerven%202014/rozhodnuti%20filmova%20vychova%202014-8-2-8.pdf>

Vzdělávání a výchova v oblasti kinematografie: Výzva č. 2015-8-1-3 - Projekty na podporu filmové výchovy ve školním roce 2015-2016. *Státní fond kinematografie* [online]. [cit. 2016-08-10]. Dostupné z: <http://fondkinematografie.cz/assets/media/files/vysledky%20rozhodovani/2015/kveten%202015/rozhodnuti%20vychova%202015-8-1-3.pdf>

Vzdělávání a výchova v oblasti kinematografie: Výzva č. 2016-8-1-4 Podpora filmové výchovy ve školním roce 2016-2017. Hodnocení. *Státní fond kinematografie* [online]. [cit. 2016-08-10]. Dostupné z: <http://fondkinematografie.cz/assets/media/files/vysledky%20rozhodovani/2016/cerven2016/filmova%20vychova%20hodnoceni%20web.pdf>

Zlatá šedesátá. *Čestmír Kopecký: První veřejnoprávní* [online]. [cit. 2016-08-11].
Dostupné z: [http://www.cestmir.cz/projekty-9.html?do\[loadData\]=1&itemKey=cz_1](http://www.cestmir.cz/projekty-9.html?do[loadData]=1&itemKey=cz_1)

Zpráva o české kinematografii 2011 [online]. Praha: Ministerstvo kultury ČR, 2012, s. 56 [cit. 2016-07-22]. Dostupné z: <https://www.mkcr.cz/zpravy-o-ceske-kinematografii-541.html>

ŽÁKOVÁ, Eva, aj. *Kulturní a kreativní průmysly v ČR* [online]. Praha: Institut umění - Divadelní ústav, 2011 [cit. 2016-07-21]. ISBN 978-80-7008-009-2. Dostupné z: <http://www.idu.cz/cs/kulturni-a-kreativni-prumysly-v-cr-e-book-2011>